

Αίρεση και Γεωγραφία: Τό «παράδειγμα» τῶν Κολοσσῶν

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗ*

Εισαγωγικά

Στὸ παρὸν ἄρθρο¹ θὰ ἐξετάσουμε τὴν ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖ στὴ διαμόρφωση μιᾶς «αἵρεσης»² ἢ γεωγραφία καὶ εἰδικότερα ἢ ἀνθρωπογεωγραφία³. Ὡς παράδειγμα ἐπέλεξα αὐτὴν (τὴν «αἵρεση») ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Π.) στὴν *Πρὸς Κολοσσαεῖς* (Κολ.). Ἡ Κολ.⁴ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον

* Ὁ Σωτήριος Δεσπότης εἶναι Ἄν. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1. Θὰ ἠθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸν συνάδελφο Κ. Ζάρρα γιὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ παρόντος καὶ τὶς προτάσεις του σὲ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν κατεξοχὴν στὶς ἐμπειρίες τῶν Ἰουδαίων μυστικῶν καὶ τὴν ταυτότητα τῆς «αἵρεσης» ποὺ ἀντιμετωπίζεται στὴν Κολ.

2. Τοποθετῶ τὸν ὅρο *αἵρεση* σὲ εἰσαγωγικὰ καθὼς ἡ συγκεκριμένη «φιλοσοφία», ὅπως θὰ ἀποδειχθεῖ καὶ κατὰ τὴν πραγματεύσει τῆς, δὲν πληροῖ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ σηματοδοτεῖ αὐτός (ὁ ὅρος) στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία. Σύμφωνα μὲ τὸν Ιω. ΚΑΡΜΙΡΗ (*ΘΗΕ* 1 1087) *αἵρεσις εἶναι πᾶσα πεπλανημένη διδασκαλία, παρεκκλίνουσα ἀπὸ τῆς γνησίας χριστιανικῆς πίστεως, ἅμα δὲ καὶ πᾶσα ἰδιαίτερα χριστιανικὴ κοινότης, διαφωνοῦσα πρὸς τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας καὶ ἀποκοπεῖσα ἀπὸ τῆς κοινωνίας καὶ ἐνότητος μετ' αὐτῆς.*

3. Ἀνθρωπογεωγραφία εἶναι τὸ τμήμα τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴ χωρικὴ διαφοροποίηση καὶ ὀργάνωση τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος καὶ τοὺς συσχετισμοὺς μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον. [...] Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὴ σύγχρονη ἀνθρωπογεωγραφία, ὁ *χώρος* εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ πολιτισμικός (= μὴ «φυσικός»). Βλ. ΤΕΡΚΕΝΛΗ Θ. Σ., ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ Θ., ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι., Ἀνθρωπογεωγραφία: Βασικὲς ἔννοιες καὶ θεωρητικὲς τάσεις, *Ἀνθρωπογεωγραφία. Ἀνθρώπος, Κοινωνία καὶ Χώρος*, ἐπιμ. Θ. Τερκενλή κ.ἄ. Ἀθήνα: Κριτική 2007 19-39, ἐδῶ 19. Σχετικὰ μὲ τὶς ἐπιδράσεις ποὺ ἀσκεῖ τὸ περιβάλλον στὴν ψυχοσωματικὴ ὑπόσταση τοῦ πληθυσμοῦ ἀναφέρεται ὁ Γαληνός (Πέργαμος 129 μ.Χ. – Ρώμη 199 μ.Χ.) στὸ *Ὅτι ταῖς τοῦ σώματος κρᾶσειν αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐπονται* (Ἀθήνα: Ἀθηνᾶ Μπάζου 2011). Στὸ κεφ. 8 μνημονεύει ἀντίστοιχες ἀπόψεις τοῦ θεοῦ Ἰπποκράτους ἀπὸ τὸ ἔργο του *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων* καὶ στὸ κεφ. 9 τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὸν *Τίμαιο* (27c3-7) καὶ τοὺς *Νόμους* (747d). Θεωρεῖ, ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, τὴν *ψυχὴν εἶδος σωματικόν* (*Περὶ Ψυχῆς* 412^ο 10-21).

4. Τὸ νεότερο βιβλίο ἀναφορικὰ μὲ τὴν Κολ. εἶναι αὐτὸ τῆς FRANK N., *Der Kolosserbrief im Kontext des paulinischen Erbes. Eine intertextuelle Studie zur Auslegung und Fortschreibung der Paulustradition*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 2 Reihe - WUNT 271 Tübingen: Mohr Siebeck 2009. Σχετικὰ μὲ τὴ βιβλιογραφία ἀναφορικὰ μὲ τὴν Κολ.

παράδοξα κείμενα της Κ.Δ. τὸ ὁποῖο συγγράφεται τὶς παραμονὲς ἐνὸς τρομεροῦ σεισμοῦ τὸ 60/1 μ.Χ.⁵ πὺν μᾶλλον διέγραψε τὴν πόλη ἀπὸ τὸν χάρτη⁶. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Κολοσσῆς δὲν μνημονεύονται οὔτε στὶς ἐπτὰδες τῶν Ἐπιστολῶν τῆς Ἀποκάλυψης καὶ τοῦ Ἰγνατίου οὔτε ἀναφέρεται ὡς ἔδρα κάποιου ἐπισκόπου, ὅπως ἀντιθέτως συμβαίνει μὲ τὶς ἄλλες δύο πόλεις τῆς κοιλάδας τοῦ Λύκου. Προφανῶς οἱ παραλήπτες τῆς (ἐπιστολῆς) μετὰ τὸ συνταρακτικὸ αὐτὸ γεγονός (πὺν ἴσως ἀπηχεῖται στὸ Ἀποκ. 16,19) μετακόμισαν εἴτε στὶς Χῶνες εἴτε στὴ Λαοδίκεια (ἢ ὅποια ξανακτίστηκε καὶ μάλιστα μὲ ἴδιους πόρους). Ἐὰν ἡ Κολ. γράφτηκε ἀπὸ τὴ Ρώμη περὶ τὸ 60 μ.Χ. εἶναι ἄγνωστο ἐὰν τελικὰ ἀκούστηκε στὸν τόπο προορισμοῦ τῆς ἢ στοὺς χώρους πὺν εἶχαν καταφύγει οἱ κάτοικοί τῆς. Ἡ ἴδια ἡ ἐπιστολὴ περιέχει τὴ διορατικὴ πρόβλεψη νὰ ἀναγνωσθεῖ καὶ στὴ Λαοδίκεια (4, 15-16)⁷. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τέλος τῶν Κολοσσῶν, δύο χρόνια μᾶλλον ἀργότερα ἦλθε καὶ τὸ μαρτυρικὸ τέλος τοῦ Π.⁸ πὺν φιλοδοξοῦσε νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν πόλη γι' αὐτὸ καὶ στὴ Φιλήμ. προσκαλεῖ τὸν παραλήπτη νὰ ἐτοιμάσει ξενία (στ. 22). Σὲ ὅλα τὰ ἀνωτέρω «παράδοξα» στοιχεῖα πὺν συνδέονται μὲ τὴν Κολ. πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ μοναδικὴ ἐπιχειρηματολογία τοῦ συγγραφέως τῆς (ἢ Χριστολογία καὶ ἡ Ἐκκλησιολογία) ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆση 37 ἄπαξ λεγόμενων ὄρων⁹ πὺν δὲν εἶναι σαφῆς ἂν ἦταν τεχνικοὶ (ὄροι) τῆς καταπολεμούμενης αἵρε-

βλ. ἐπίσης τὸν ιστότοπο <http://cranfordville.com/NT-BiblioComIBCol.html>. Στὴν Ἑλλάδα ξεχωρίζουν τὰ ἑξῆς: ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι. Δ., Ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολὲς πρὸς Ἐφεσίους, Φιλιππησίους, Κολοσσαεῖς, Φιλήμονα Θεσσαλονίκη: Πουρναρά 1981. ΤΣΑΚΩΝΑ Β. Γ., Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, Ἀθήνα 1994.

5. ΤΑΚΤΟΣ, Χρονικά 1051· Ὁρόσιος [375-418· μαθητὴς τοῦ ἱεροῦ Αὔγουστίνου], *Historiae adversum paganos* 7.7.12.

6. Δὲν γνωρίζουμε τί συνέβη μὲ τὸν οἶκο τοῦ Φιλήμονα, ὁ ὁποῖος μᾶλλον κατοικοῦσε στὶς Κολοσσῆς, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὴ σημείωση τοῦ Π. *σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὃς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν* (Κολ. 4,9) ἀλλὰ καὶ τὶς παραλληλότητες μετὰξὺ Κολ. 4,9-14 καὶ Φιλήμ. 23-24. Ὁ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ἐπισημαίνει ὅτι μέχρι τὶς μέρες του (5^{ος} αἰ. μ.Χ.) σωζόταν τὸ σπιτί τοῦ Φιλήμονα (PG. 82. 872). Βλ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Κολοσσαεῖς* 556.

7. Ὁ ΜΑΡΚΙΩΝ μνημονεῖ ἐκτὸς τῆς Κολ. καὶ τῆς Ἐφ. καὶ μία *Πρὸς Λαοδικεῖς* καὶ μία *Πρὸς Ἀλεξανδρεῖς*. Πρόκειται γιὰ νόθους ἐπιστολές. Ὁ ΤΕΡΤΥΛΙΑΝΟΣ καὶ ὁ HARNACK ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ *Πρὸς Λαοδικεῖς* εἶναι ἡ *Πρὸς Ἐφεσίους*. Βλ. σχετικὰ ΣΑΚΚΟΥ Σ. Ν., *Ὁ Κατάλογος τοῦ Μουρατόρι*, Θεσσαλονίκη 1970, 32.

8. DUNN J.D.G., *Beginnings from Jerusalem* (Christianity in the Making, vol. 2) Michigan: Eedermans 2009, 1057. ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ἡ Ἱεραποστολικὴ Περιοδεία τοῦ Παύλου στὸν ἐλλαδικὸ Χῶρο* (Μακεδονία-Ἀχαΐα-Ἀσία). Ἀθήνα: Οὐρανός 2010, 282.

9. WISCHMEYER O., Die Rezeption des Paulus im 1 Jahrhundert, *Paulus. Leben-Umwelt-Werk-Briefe* (O. Wischmeyer hrsg.), Tübingen und Basel: A. Francke 309-340, ἐδῶ 313. Οἱ περισσότεροι μοναδικοὶ ὄροι τῆς Κολ. συναντῶνται στὸν ὠραιότατο χριστολογικὸ ὕμνο 1,15-20 καὶ στὸ ἀντιροητικὸ τμῆμα τῆς ἐπιστολῆς (2,6-23).

σης ή/και λογοπαίγνια του Π. Παράλληλα το περιεχόμενο της Κολ. επαναλαμβάνεται «βελτιωμένο» στην παράλληλη - συνοπτική (πρός την Κολ.) *Πρὸς Ἐφεσίους*, την μόνη *Καθολική* Ἐπιστολή (και μάλιστα με πολλά Ιωάννεια στοιχεία) που φέρεται ότι απεστάλη από τον Π. προς Ἐκκλησίες της Ἀσίας είτε μαζί με τη Φιλήμ. και την Κολ. ή αργότερα από έναν μαθητή του. Το γεγονός ότι μία ἐπιστολή προς μιὰ κατεστραμμένη πόλη ἐντάχθηκε στον Κανόνα ἀλλὰ καὶ «ὑπομνηματίσθηκε» ἀπὸ τὴν Ἐφεσίους σημαίνει τὴ σπουδαιότητα καὶ τὴν ἀπήχησή της.

Οἱ ἰδιαιτερότητες τῆς Κολ. δὲν ὀφείλονται κατ' ἀνάγκην στὴ συγγραφή της ἀπὸ κάποιον μαθητὴ τοῦ Π. ἀλλὰ καταρχὰς στὴν «πρωτότυπη» αἴρεση ποὺ ἀντιμετωπίζεται στὶς Κολοσσές. Ἄραγε τί νόημα θὰ εἶχε ἡ συγγραφή μιᾶς πλαστικῆς ἐπιστολῆς σὲ μιὰ Ἐκκλησία μιᾶς πόλης ποὺ εἶχε καταστραφεῖ¹⁰; Ἐὰν εἶχε συγγραφεῖ ἀργότερα, ὅπως εἰκάζεται ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῆς ἐπιστημονικῆς Κοινότητας, ἴσως ὑπῆρχε κάποιος ὑπαινιγμὸς στὸν Ἐγκέλαδο ποὺ συγκλόνισε τὴν Κοιλιάδα τοῦ Λύκου, ὅπως θεωρεῖται ὅτι συμβαίνει στὰ Συνοπτικά Εὐαγγέλια μετὰ τὴν πυρπόληση τῶν Ἱεροσολύμων τὸ 70 μ.Χ. Θὰ ἀνέμενε δηλ. κάποιος μία προφητεία *ex eventu*. Ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, ἡ καθιέρωσή της στὸν Κανόνα καὶ ὁ «ὑπομνηματισμὸς» της ἀπὸ τὴν Ἐφ. ἔχουν νόημα μόνον ἐὰν ὄντως ἦταν παύλεια.

Σύμφωνα με νεότερη ἄποψη¹¹, ἡ συγκεκριμένη ἐπιστολή ἔχει ἔντονη τὴ «σφραγίδα» τοῦ Τιμόθεου, ὁ ὁποῖος εἶναι μαζί με τὸν Π. ἀποστολέας της. Ὁ στενὸς συνεργάτης τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν ἦταν γόνος τῆς Λυκαονίας (Λύστρα· Πρ. 16,1) ποὺ γειτονεύει μετὰ τὴ Φρυγία, ἔχοντας μάλιστα Ἑλληνα πατέρα καὶ Ἑβραία μητέρα. Αὐτὴ παρότι τὸν δίδαξε τὰ ἱερὰ γράμματα (Β' Τιμ. 3,15) δὲν τοῦ εἶχε κάνει περιτομή, ἡ ὁποία παραδόξως στὴν Κολ. δὲν καταπολεμεῖται (ὅπως ἀντιθέτως συμβαίνει στὴν *Πρὸς Γαλάτας*). Ἄρα ἦταν γνώστης τῶν συ-

10. Βλ. DUNN, *Beginnings from Jerusalem* 1038-40. Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς παύλειας πατρότητας τῆς ἐπιστολῆς καὶ ἡ τοποθέτηση τοῦ χρόνου συγγραφῆς της μετὰ τὸ 80 μ.Χ. ἐδράζεται στὰ ἑξῆς στοιχεία: ἐνῶ στὶς κλασικὲς ἐπιστολὲς τοῦ Π. ὁ ὅρος *ἐκκλησία* ἔχει τοπικὸ χαρακτήρα, στὴν Κολ. ἔχει οἰκουμενικὴ διάσταση. Ἡ ἀνάσταση ποὺ συνοδεύει τὸ βάπτισμα, στὴν Κολ. δὲν ἀναμένεται (ὅπως στὸ Ρωμ. 6) ἀλλὰ συνιστᾷ ἤδη μυστικὴ ἐν Χριστῷ πραγματικότητα. Αὐτὰ τὰ στοιχεία μαζί με ἄλλες ἰδιαιτερότητες ὅπως (λειτουργικὸς καὶ ὄχι πολεμικὸς χαρακτήρας, παράθεση συνωνύμων, γενικῶν, μεγάλων προτάσεων) ὀδήγησαν πολλοὺς στὸ νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν παύλεια πατρότητα τῆς ἐπιστολῆς καὶ νὰ τοποθετήσουν τὸν χρόνο συγγραφῆς της μετὰ τὸ 80 μ.Χ.

11. DUNN, *Beginnings from Jerusalem* 1038.

γκρητιστικῶν τάσεων καὶ τοῦ μυστικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πού κυριαρχοῦσαν στήν περιοχή. Μάλιστα στήν Α΄ Τιμ. 1,4 ἀκούγεται ἡ συμβουλή νά ἀπέχει ἀπό μύθους καὶ γενεαλογίες ἀπεράντοις¹², αἵτινες ἐκζητήσεις παρέχουσιν μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ. Ἐπιπλέον ὁ Τιμόθεος μετὰ τίς συνεχόμενες φυλακίσεις τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα στήν Καισάρεια καὶ τὴ Ρώμη δὲν ἀποκλείεται νά εἶχε ἀναλάβει πλέον πρωταγωνιστικὸ ρόλο στήν Ἀσία καὶ νά γνώριζε τὴ νοοτροπία τῆς ἀντιμετωπιζόμενης «αἵρεσης», ἀλλὰ καὶ νά εἶχε ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον νά στερεώσῃ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία στήν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι ἴσως μπορεῖ νά αἰτιολογηθεῖ τὸ ἐρώτημα γιατί ὁ συγγραφέας δὲν ἐπικαλεῖται τὴ δική του ἄνοδο ἕως τρίτου Οὐρανοῦ ὅπως συμβαίνει στὸ Β΄ Κορ. 12 (καὶ μάλιστα σὲ συνδυασμὸ πρὸς τὸ προερχόμενο ἀπὸ ἄγγελο σατανᾶ πάθος) ὅπου ὁ Π. ἀντιμετωπίζει ἰουδαιοχριστιανούς πού ἐπίσης κόμπαζαν γιὰ τίς ὁραματιστικὲς τους ἐμπειρίες. Τὸ πράττει ὁ Ἰωάννης στήν Ἀποκάλυψη ὅταν μετὰ τὴν τελευταία (καὶ γι' αὐτὸ ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἄγγελο τῆς Λαοδικείας, παρουσιάζεται στὸ κεφ. 4 νά ἀνεβαίνει ἄμεσα στὸν Οὐρανὸ χωρὶς νά διασχίσει τρεῖς ἢ ἑπτὰ Οὐρανοὺς καὶ χωρὶς ἐφαρμογὴ τεχνικῶν (ἀπομόνωσης, ἀγνισμῶν καὶ προσευχῶν).

Στὸ παρὸν ἄρθρο θὰ ἐπιχειρήσω νά ἐξιχνιάσω τὴν ἐπίδραση τὴν ὁποία ἀσκοῦν στὴ διαμόρφωση τῆς «αἵρεσης» πού ἀντιμετωπίζεται στήν Κολ. ὁ χῶρος στὸν ὁποῖο ἐντοπίζεται ἡ συγκεκριμένη Ἐκκλησία καὶ οἱ πληθυσμιακὲς ὁμάδες πού ζοῦσαν σὲ αὐτόν. Γι' αὐτὸ στήν πρώτη ἐνότητα ἀσχολοῦμαι μὲ τίς συνθήκες γένεσης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς συγκεκριμένης φιλοσοφίας, ἐνῶ στὴ δεύτερη μὲ τὴν ἐπιρροή πού πιθανῶς ἄσκησε τὸ περιβάλλον στὴ διαμόρφωσή της. Τέλος, ἐξάγονται γενικότερα συμπεράσματα γιὰ τὴ γένεση καὶ ἀντιμετώπιση τῆς «αἵρεσης».

1. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Κολοσσῶν καὶ ἡ αἰτία συγγραφῆς τῆς ἐπιστολῆς

Οἱ Κολοσσές, ὅπου ἴσως διέμενε ὁ Φιλήμων (ὁ ὁποῖος ὅμως παραδόξως δὲν μνημονεύεται στήν Κολ., ὅπως καὶ οἱ Τυχικός καὶ Ἰησοῦς Ἰουῶτος δὲν ἀναφέρονται στὴ Φιλήμ.) καὶ ἐπέστρεψε ὁ πρῶν δραπέτης Ὀνήσιμος, ἦταν μία μι-

12. Βλ. COLLINS A.Y., *The Female Body as Social Space in 1 Timothy*. NTS 57 (2011) 155-175, ἐδῶ 168-9.

κρή πόλη στην εξαιρετικά γόνιμη κοιλάδα του παραποτάμου του Μαιάνδρου Λύκου (με συνολικό πληθυσμό 10.000 ανθρώπων), ανατολικά της Έφεσου, δίπλα στις κεντρικές αρτηρίες που συνέδεαν την Ανατολή (τόν Εύφρατη) με τη Δύση (Μικρά Άσία). Πλησιέστερες σ' αυτήν πόλεις ήταν η Λαοδίκεια (κέντρο οικονομικό και έμπορικό) και η Ίεράπολη (διάσημη για τις θεομές της πηγές). Ένω τον 4^ο και 3^ο αιώνα π.Χ. ήταν πυκνοκατοικημένη (Ήρόδ. 7.30. Ξενοφών, *Ἀνάβασις* 1.2.6), σταθμός στο διαμετακομιστικό εμπόριο με βιομηχανία επεξεργασίας μαύρου μαλλιού και κατασκευής ύφαντων, κατά τους χρόνους συγγραφής της Κολ. (μᾶλλον ἔνεκα τῆς μετατόπισης τῶν ὀδικῶν ἀρτηριῶν στή Λαοδίκεια), χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Στράβωνα (12.8.13) *πόλισμα*. Ἀντιθέτως ὁ Πλίνιος ἐξαίρει τὴ σπουδαιότητά της (*Φυσικὴ Ἱστορία* 5.145).

Στὴν περιοχὴ ὑπῆρχαν ἰσχυρὲς ἰουδαϊκὲς κοινότητες. Σύμφωνα μὲ τὸν Μ. Stephen¹³, ὁ Ἀντίοχος ὁ Γ' (223-187 π.Χ.) τὸ 195 π.Χ. μετακίνησε 2.000 ἰουδαϊκὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα σὲ ὄχυρά καὶ σὲ ἰσχυρὲς στρατηγικὰ θέσεις στὴ Λυδία καὶ τὴ Φρυγία, γιὰ νὰ παρακολουθοῦν καὶ νὰ ἐλέγχουν τοὺς ἀνυπότακτους ὑπηκόους του (Ίώσ. Ἀρχ. 12.147-153¹⁴). Ὁ Κικέρων (*Pro Flacco* 28.68) πληροφορεῖ ὅτι τὸ 62 π.Χ. ὁ Φλάκκος ἐπεχείρησε νὰ προσεταιριστῆ τὸν φόρο γιὰ τὸ Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων πὺ ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῶν Ρωμαίων συγκεντρωνόταν κάθε χρόνο σὲ τέσσερις πόλεις τῆς Ἀσίας: τὸ Ἀδραμύτιον, τὴν Πέργαμο, τὴ Λαοδίκεια καὶ τὴν Ἀπάμεια. Στὴ Λαοδίκεια συλλέχθηκαν δέκα κιλιά, ποσότητα πὺ ἀντιστοιχεῖ σὲ 14.000 ἄρρενες Ἰουδαίους (πρβλ. Φίλων,

13. «Ἑβραῖοι στὴ Μ. Ἀσία (Ἀρχαιότητα)», *Ἐγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ἑλληνισμοῦ*, Μ. Ἀσία URL: <<http://www.ehw.gr/l.aspx?id=7870>>.

14. Τὸ κείμενο εἶναι τὸ ἑξῆς: ¹⁴⁹ πυνθανόμενος τοὺς ἐν Λυδίᾳ καὶ Φρυγίᾳ νεωτερίζοντας μεγάλης ἐπιστροφῆς ἠγησάμην τοῦτό μοι δεῖσθαι καὶ βουλευσαμένῳ μοι μετὰ τῶν φίλων τί δεῖ ποιεῖν ἐδοξεν εἰς τὰ φρούρια καὶ τοὺς ἀναγκαιοτάτους τόπους τῶν ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας καὶ Βαβυλωνίας Ἰουδαίων οἴκους δισχιλίους σὺν ἐπισκευῇ μεταγαγεῖν ¹⁵⁰ πέπεισμαι γὰρ εἴνους αὐτοὺς ἔσεσθαι τῶν ἡμετέρων φύλακας διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν καὶ μαρτυρουμένους δ' αὐτοὺς ὑπὸ τῶν προγόνων εἰς πίστιν οἶδα καὶ προθυμίαν εἰς ἃ παρακαλοῦνται βούλομαι τοίνυν καίπερ ἐργάδους ὄντος τοῦ μεταγαγεῖν ὑποσχομένους νόμοις αὐτοὺς χρῆσθαι τοῖς ἰδίους ¹⁵¹ ὅταν δ' αὐτοὺς ἀγάγῃς εἰς τοὺς προειρημένους τόπους εἰς τ' οἰκοδομίας οἰκιῶν αὐτοῖς δώσεις τόπον ἐκάστῳ καὶ χώραν εἰς γεωργίαν καὶ φυτεῖαν ἀμπέλων καὶ ἀτελεῖς τῶν ἐκ τῆς γῆς καρπῶν ἀνήσεις ἐπὶ ἔτη δέκα ¹⁵² μετρεῖσθωσαν δὲ καὶ ἄχρις ἀν τοὺς παρὰ τῆς γῆς καρποὺς λαμβάνωσιν οἶτον εἰς τὰς τῶν θεραπόντων διατροφὰς διδόσθω δὲ καὶ τοῖς εἰς τὰς χρείας ὑπηρετοῦσιν τὸ αὐτῶν ¹⁵³ ἡμέτερα πρόνοιαν δὲ ποιοῦ καὶ τοῦ ἔθνους κατὰ τὸ δυνατὸν ὅπως ὑπὸ μηδενὸς ἐνοχλήται περὶ μὲν οὖν τῆς Ἀντιόχου φιλίας τοῦ μεγάλου πρὸς Ἰουδαίους ταῦτα ἡμῖν ἀποχρόντως εἰρησθῶ μαρτύρια.

Προσβεία προς Γάιο 245). Βέβαια στο συγκεκριμένο άριθμό πρέπει να συνυπολογιστούν οι οικογένειές τους. Αυτό αποδεικνύει ότι οι έβραϊκές κοινότητες στη Φρυγία ήταν ίσως σημαντικότερες από εκείνες στις βόρειες άκτές.

Ένώ ό Π. πέρασε ανατολικά και βόρεια τής κοιλάδας του Λύκου περιό τή 52 μ.Χ. (Πρ. 18,23), έντούτοις δέν διήλθε προσωπικά από εκεί καθώς δέν άποτελοϋσε άστικό κέντρο τής περιοχής ή ρωμαϊκή κολόνια. Από έμμεσες πληροφορίες συνάγεται ότι ό κατηχηθείς από τον Π. στην Έφεσο (στή σχολή του Τυράννου; Πρ. 19,9) Έπαφράς, πού κατάγεται από τις Κολοσσές, κήρυξε τή Εϋαγγέλιο και ίδρυσε τήν Έκκλησία μαζί με αυτές τής Λαοδικείας και Έεράπολης. Έκτός από τήν κατ' οίκον Έκκλησία του Φιλήμονα, ύπήρχαν επίσης ίσως αυτές (οί Έκκλησίες) του Άρχίππου (4,17, ό όποιος, όμως, δέν άποκλείεται νά είχε ως έδρα τή Λαοδικεία¹⁵) και τής Νύμφας (4,15). Τή συγκεκριμένη έπιστολή κόμισαν ό Τυχικός με τον Όνήσιμο, ένώ ό Έπαφράς παρέμεινε στον τόπο τής αίχμαλωσίας του Π. (συναϊχμάλωτος Φιλήμ. 23) άγωνιώντας για τήν πορεία των πνευματικών του τέκνων σε όλη τήν κοιλάδα: πάντοτε άγωνιζόμενος ύπέρ ύμών έν ταίς προσευχαίς, ίνα σταθήτε τέλειοι και πεπληροφροημένοι έν παντί θελήματι του Θεού. Μαρτυρώ γάρ αύτῶ ότι έχει πολύν πόνον ύπέρ ύμών και των έν Λαοδικεία και των έν Έεραπόλει (4, 12-13). Αϋτή ή αναφορά δηλώνει και τήν κρισιμότητα του κινδύνου πού διέτρεχαν οι συγκεκριμένες πόλεις, άλλα και τήν ευαισθησία του Έπαφρά για τις τοπικές Έκκλησίες, ό όποιος δείχνει «άνταννακλαστικά» (προσευχή, πόνος) αντίστοιχα του Π. Από τήν άλλη πλευρά άγνωστες αίτίες, άλλα ίσως και ή άγάπη του για τον δικό του πνευματικό πατέρα, τον κράτησαν κοντά του, άφοϋ προφανώς ό Έπαφράς είχε τήν βεβαιότητα ότι δέν είναι τή δική του πρόσωπο πού θά λειτουργήσει κατα-

15. Ό Άρχίππος μνημονεύεται στον Έπίλογο τής Κολ. μετά τήν προτροπή νά άναγνωσθε ή Έπιστολή στην Έκκλησία των Λαοδικέων δεχόμενος μάλιστα ύπόδειξη πού άνακαλεί τις προειδοποιήσεις των Έπιστολών τής Άποκάλυψης: και είπατε Άρχίππω «Βλέπε τήν διακονίαν ήν παρέλαβες έν Κυρίῳ, ίνα αύτήν πληροίς» (4,17). Συνεπώς δέν άποκλείεται νά συνδεόταν ως πρεσβύτερος/έπίσκοπος με τήν Έκκλησία τής Λαοδικείας (Άποστ. Διαταγές 7.46). Αϋτή τή 90 μ.Χ. θά γίνει άντικείμενο όξείας κριτικής από τον Ίωάννη έννεκα τής γλιαρρότητας και τής αυταρκειάς τής (Άπ. 3,14-22). Ό Άρχίππος άνήκει στους παραλήπτες τής Φιλήμ. Όνομάζεται συστρατιώτης, όπως στο Φιλ. 2,25. 4,3 ό ίδρυτής τής Έκκλησίας των Φιλιππων Έπαφρόδιτος. Οι Άπφία και Άρχίππος θεωροϋνταν άρχικά μέλη τής οικογένειας του Φιλήμονα (σύζυγος και γυιός), κάτι πού σήμερα άμφισβητείται καθώς έν συνεχεία ό Π. σημειώνει και τή κατ' οίκον σου (και όχι ύμών) Έκκλησία. Βλ. BIBERSTEIN S., Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter des Paulus. Bibel Heute 177 (2009) 14-16.

λυτικά στίς Ἐκκλησίες πού ἴδρυσε, ἀλλὰ ὁ Θεὸς καὶ τὰ δύο πρόσωπα πού κομίζουν τὴν ἐπιστολὴ καὶ μάλιστα παρότι ὁ ἓνας ἐξ αὐτῶν χρημάτισε «δραπέτης» δοῦλος. Στίς κατ' οἶκον Ἐκκλησίες ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς τοῦ Π. στὸ παρελθὸν τῶν παραληπτῶν ἁγίων κυριαρχοῦσαν μᾶλλον ἐθνικοχριστιανοί (1,12. 27· 2,13).

Προφανῶς ὁ Ἐπαφρᾶς πληροφόρησε τὸν ἀπόστολο σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιρροή πού ἀσκοῦσε μιὰ φιλοσοφία πού διεκδικοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς ἀνώτερη «ἐσωτερικὴ» γνώση ἀναφορικὰ μὲ τὸ Θεό, τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ σχετιζόταν μὲ *θηρησκεία ἀγγέλων* (2,18). Ἦδη ἐπισημάνθηκε ὅτι σὲ καμιά ἄλλη ἐπιστολὴ δὲν ἀντιμετωπίζεται παρόμοια «αἴρεση». Ὁ συγγραφέας τῆς ἐπιστολῆς, ἀφοῦ τὴ χαρακτηρίσει *παραλογισμό διὰ πιθανολογίας* (= ἐξαπάτηση μὲ ἀληθοφανῆ λόγια· 2,4), σημειώνει τὰ ἐξῆς στὸ κεφ. 2,8-23 (ὅπου ἐντοπίζεται ὁ πολεμικὸς πυρήνας τῆς Ἐπιστολῆς): *Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. [...] Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς¹⁶ ἢ νεομηνίας ἢ σαββάτων· ἃ ἔστιν σκιά τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω¹⁷ θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θηρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ ἑώρακεν ἐμβατεύων¹⁸, εἰκῆ φυσιοῦμενος¹⁹ ὑπὸ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν Κεφαλὴν, ἐξ οὗ²⁰ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσεων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβα-*

16. Οἱ Πατέρες θεωροῦν ὅτι οἱ αἰρετικοὶ δὲν τηροῦσαν ὅλες τὶς ἑορτὲς ἀλλὰ ὅσες ἤθελαν καὶ ὄχι ἐπακριβῶς. Ὁ ἱ. Χρυσόστομος σχολιάζει: ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς· οὐ γὰρ δὴ πάντα κατεῖχον τὰ πρότερα. διὸ οὐκ εἶπεν ἐν σκηνοπηγίαις καὶ ἀζύμοις καὶ πεντηκοστῇ, ἀλλ' ἐν μέρει ἑορτῆς· δεικνὺς ὅτι τὸ πλέον λέλυται· εἰ γὰρ καὶ ἐσαββάτιζον, ἀλλ' οὐκ ἀκριβῶς· καὶ οὐκ εἶπεν «μὴ τοῖνυν φυλάττετε», ἀλλὰ «μὴ τις ὑμᾶς κρινέτω»· ἔδειξεν αὐτοὺς παραβαίνοντας καὶ λύοντας· ἐφ' ἑτέρους δὲ τὸ ἔγκλημα ἐπήνεγκεν (PG. 62.343). Σύμφωνα μὲ τὸν ΤΣΑΚΩΝΑ, *Κολοσσαεῖς* 133 ἐν προκειμένῳ τὸ ἐν μέρει σημαίνει ἐν σχέσει.

17. Κάποιοι ἀναγίνωσκον τὴν περικοπὴ ὡς ἐξῆς: *τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύετω* (= κανεὶς νὰ μὴ σᾶς ἀποστερεῖ τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τ.ἔ. τὰ ἄχραντα Μυστήρια). Οἱ Πατέρες τὴν ἀπέρριψαν. Βλ. ΣΑΚΚΟΥ Σ., *Ἡ Ἐθελοθηρησκεία, Ἡ Ἐρευνα τῆς Γραφῆς*, Θεσσαλονίκη 1969 58-100, ἐδῶ 77.

18. Ἀπαντᾷ καὶ ἡ γραφὴ σὲ ὑστερότερα ὅμοια χειρόγραφα καὶ τοὺς Πατέρες *ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων*. Τὸ ΑΕΩΡΑΚΕΝ ΕΜΒΑΤΕΥΩΝ ἐπιχειρήθηκε νὰ διορθωθεῖ καὶ ὡς ἐξῆς: ΑΙΩΡΑΚΕΝ ΕΜΒΑΤΕΥΩΝ (= αἰῶρα κενεμβατεύων = κινούμενος στὸ κενὸν μὲ μιὰ κούνια· Lightfoot) ΑΕΡΑ ΚΕΝΕΜΒΑΤΕΥΩΝ (= ἄερα κενεμβατεύων = κινούμενος στὸν ἄερα καὶ στὸ κενό· Westcott-Hort). Βλ. ΣΑΚΚΟΥ, ὅ.π. 81-82. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Κολοσσαεῖς* 488.

19. Τὸ *φυσιοῦμαι* σημαίνει φουσκῶνω, γεμίζω μὲ ἄερα. Ἡ ἀντίθεση πρὸς τὴν *ταπεινοφροσύνη* τῶν ἀγγέλων εἶναι ἐμφανής.

20. Ἀντὶ ἐξ ἧς: *Σχημα κατὰ τὸ νοούμενο* (ἀφοῦ ὑπονοεῖται ὁ Χριστός).

ζόμενον αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ (2, 8. 16-19). Γιὰ τὸν ἀποστολέα τῆς Κολ. ἡ καταπολεμούμενη φιλοσοφία εἶναι κούφια ἀπάτη σύμφωνη μὲ τὴν παράδοση τῶν ἀνθρώπων (πρβλ. Μκ. 7,8) καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου²¹, καὶ ὄχι κατὰ Χριστόν. Αὐτοὶ ποὺ τὴν προπαγανδίζουν συλαγωγοῦν (= αἰχμαλωτίζουν, διαρπάζουν ὡς λάφυρα) καὶ καταδυναστεύουν²² δίνοντας ἐξαιρετικὴ ἔμφαση σὲ μιὰ ἀνώτερη «πνευματικότητα» ποὺ κατακτᾶται μὲ ὄραματικές ἐμπειρίες τὶς ὁποῖες γεύεται κάποιος εἰσχωρώντας στὰ ἀνώτερα διαμερίσματα τῶν οὐρανῶν καὶ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴ λατρεία τῶν ἀγγέλων²³. Ὑπε-

21. Ὁ ὅρος στοιχεῖα ἀπαντᾷ καὶ στὸ Γαλ. 4, 3,9. Σύμφωνα μὲ τὸν ΤΣΑΚΩΝΑΣ, *Κολοσσαεῖς* 118, ὁ ὅρος σημαίνει τὰ ἐξῆς: τὸ μέλος μιᾶς σειρᾶς, τὴ σιὰ βάσει τῆς ὁποίας μετροῦνταν ὁ χρόνος, τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου, τὸ συστατικὸ τοῦ σώματος ἢ τοῦ σύμπαντος, τὶς βασικὲς διδασκαλίαι ἐνὸς πράγματος (Ἑβρ. 5,12), τὰ οὐράνια σώματα. Ὡς στοιχεῖα θεωροῦνταν τὰ συστατικὰ τῆς φύσης ὡς μακρόκοσμον καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς μικρόκοσμον, δηλ. τὸ νερὸ, ἡ φωτιά, ὁ ἀέρας καὶ ἡ γῆ (τὰ ριζώματα). Δὲν τεκμαίρεται ἀπὸ τὶς Πηγές ὅτι τὸν 1^ο αἰ. ἔτσι ὀνομάζονταν ἐπιπλέον τὰ ζῶδια καὶ οἱ ἀστρικοὶ σχηματισμοί, οἱ ὁποῖοι πιστευόταν ὅτι ἀσκοῦν καταλυτικὴ ἐπίδραση στὰ τεκταινόμενα τῆς γῆς. Βλ. YATES, *Christ Triumphant*, 214 κ.έ.

22. Ὁ ὅρος ἀπαντᾷ δύο φορές στοὺς κλασικοὺς, σημαίνων παρεμβάλλειν ἐμπόδιο καὶ ἐνεργεῖν ὡς διαιτητής (ΤΣΑΚΩΝΑΣ, *Κολοσσαεῖς* 135). Ὁ ΣΑΚΚΟΣ (δ.π. 72-73) ἐπισημαίνει ὅτι βραβεύω σημαίνει ἀσκῶ τὴν ἀνωτάτη ἐξουσία, κυριολεκτικῶς μὲν δικαστικὴ κατὰ συνεκδοχὴ ὁποιαδήποτε ἐξουσία ἐνῶ μὲ τὴν πρόθεση κατὰ- σημαίνει κυβερνῶ κακῶς/ἀδίκως, καταδυναστεύω, καταπιέζω. Ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὰ ἰουδαϊκὰ στοιχεῖα χρησιμοποιεῖ τὸ ἰουδαϊκῆς ἀποχρώσεως ῥῆμα «κρίνω», ἐνῶ ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ τὰ εἰδωλολατρικὰ χρησιμοποιεῖ τὸ «καταβραβεύω»: οὔτε οἱ ἰουδαῖζοντες νὰ σᾶς κρίνουν οὔτε ὡς εἰδωλολάτρεις νὰ σᾶς καταβραβεύουν, δηλ. νὰ σᾶς καταδυναστεύουν μὲ τὰ διττῆς προελεύσεως στοιχεῖα.

23. Τὸ ἐμβατεύω σημαίνει βάζω τὸ πόδι σ' ἓναν τόπο, πατῶ σ' ἓνα χῶρο καὶ μεταφορικὰ κατοικῶ, εἰσέρχομαι σὲ κάποια ἐρευνα, ἐμφιλοχωρῶ, διεισδύω κάποιον (Ἰησοῦς 19,49· 19,51). Οἱ μούμιοι θεότροποι στὸ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνα στὴν Κλάρο, 55 χλμ. νοτιότερα τῆς Σμύρνης, στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς μύησης ἀντιστοίχως πρὸς τὰ Ἐποπτικά τῶν μυστηρίων τῆς Ἐλευσίνας ἐνεβάτευαν στὰ ἐνδότερα τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνα μετὰ ἀπὸ προετοιμασία. YATES R., *Christ Triumphant: A Study of Colossians 2:13-15*. PhD diss. University of Manchester 1989, 129. Βεβαίως πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ Β' Μακ. 2,30 τὸ ῥῆμα σημαίνει προσεγγίζω ἐρευνητικὰ κάτι ἐνῶ καὶ ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης (Ἱεροὶ Λόγοι Δ' 346.8. Συμμαχικός Α' 486. 34) ποὺ εἶχε μνηθεῖ στὰ μυστήρια τῆς Κλάρου χρησιμοποιεῖ τὸ ῥῆμα χωρὶς τὴ «μυστηριακὴ» του σημασία. Ὅσοι ἀρνοῦνται τὸ μυστηριακὸ χαρακτῆρα τῆς αἰρετικῆς «φιλοσοφίας» ἐκλαμβάνουν τὸ «ἐμβατεύειν» μὲ τὴν [...] ἔννοια τοῦ ἐμβαθύνειν, καὶ τὸ «ὄραν» μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἐκφράζει κάποια θρησκευτικὴ ἐμπειρία τῶν αἰρετικῶν (ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Κολοσσαεῖς* 489). Ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἐρμηνείας τοῦ συγκεκριμένου ῥήματος βλ. CLINTON E. ARNOLD, *The Power of God and the 'Powers' of Evil in Ephesians*. PhD diss. University of Aberdeen, 1986 289-298. Σύμφωνα μὲ μὴ δημοσιευμένη ἐφημερία τοῦ μελετητῆ τῶν ἰουδαίων μυστικῶν Κ. ΖΑΡΡΑ τὸ «ἐμβατεύων» πιθανῶς νὰ ἔννοεῖ τόσο ἄνοδο ὅσο καὶ εἴσοδο σὲ οὐράνιο Ἱερό «αἰθεροβαμόνων»/ «αἰθεροβατῶν», ἴσως ὅμως καὶ τὴν εἴσοδο στὴν ἐκστατικὴ διάθεση. Ἦδη στὸ Γαλ. 1,8 ὁ Παῦλος συγκρίνει τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ μὲ κάποιο ἄλλο ἀγγελικῆς προελεύσεως ἐνῶ στοὺς στ. 11-

ρηφανεύονται παρακινήμενοι από τη σαρκική τους νοοτροπία/φρόνημα και μη κρατώντας την Κεφαλή, ἀπ' ὅπου ὅλο τὸ σῶμα ἐπιχορηγείται (διατρέφεται) και με τις ἀρθρώσεις και τοὺς τένοντες συνταιριάζεται (λειτουργεῖ με ἀρμονία) και αὐξάνει με τὴν αὐξηση/προκοπή που θέλει ὁ Θεός.

Ἀκολουθῶς αὐτὴ ἡ ἀπατηλὴ φιλοσοφία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Παῦλο ὡς ἐθελοθησκεία (2,23): ἅτινά [= τὰ ἐντάλματα και οἱ διδασκαλίες τῶν ἀνθρώπων] ἐστὶν λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθησκεία και ταπεινοφροσύνη²⁴ και ἀφειδία σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησιονὴν τῆς σαρκός²⁵. Ὁ ἄπαξ μνημονευόμενος ὄρος ἐθελοθησκεία σημαίνει μᾶλλον μιὰ θρησκεία κατα-

12, ἀναφέρει μετ' ἐπιτάσεως ὅτι τὸ δικό του Εὐαγγέλιο εἶναι ἀπὸ τὸν Χριστὸ και ὄχι ἀπὸ κάποιον ἀνθρώπο. Ἡ κλεῖδα γιὰ τὴν φιλοσοφία τῆς Κολ. ἴσως ἀπαντᾷ στὸ 1,26-27 ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στὸ «μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰῶνων και ἀπὸ τῶν γενεῶν- νῦν δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ. οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστήριου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃ ἐστὶν Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης». Ἄρα, οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε και οἱ ἀντίπαλοί του τὸ γινώριζαν ἕως τῆ στιγμῆ που τὸ φανέρωσε ὁ Χριστός. Ἐπίσης στὸ 2, 2-3 ἐπισημαίνεται ὅτι στὸν Χριστὸ και ὄχι σὲ κάποιον ἄλλο «χώρο» «εἰσὶν πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας και γνώσεως ἀπόκρυφοι».

24. Σύμφωνα με κάποιους ἐρευνητὲς (βλ. ἐπισκόπηση ἔρευνας YATES, *Christ Triumphant* 92. 96-7. 226. 228) ὁ ὄρος ταπεινοφροσύνη ἦταν τεχνικὸς ὄρος γιὰ τις τεχνικὲς αὐτοεπιτελισμοὺ που ἐντάσσονταν στὴν ἀσκητικὴ προετοιμασία ἀνόδου στὸν οὐρανό.

25. Ὁ Ν. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ (*Ερμηνεία Δυσκόλων Χωρίων τῆς Γραφῆς*. Τόμ. Γ. Ἀθήνα 1994, 353) ἔχει συλλέξει τις μεταφράσεις που ἔχουν δοθεῖ στὸ δύσκολο αὐτὸ χωρίο: «Τὰ ὅποια ἔχουσι φαινόμενον μόνον σοφίας, εἰς ἐθελοθησκείαν και ταπεινοφροσύνην και σκληραγωγίαν τοῦ σώματος, εἰς οὐδεμίαν τιμὴν ἔχοντα τὴν εὐχαρίστησιν τῆς σαρκός» (ΒΑΜΒΑΣ). «Τὰ δόγματα αὐτὰ ἔχουν μὲν τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῆς σοφίας, ἡ ὅποια συνίσταται εἰς θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας και θελήσεως και ἐπινοήσεως τῶν αἰρετικῶν αὐτῶν και εἰς ψευδοταπεινοφροσύνην και εἰς περιφρόνησιν και κακουχίαν τοῦ σώματος- πράγματι ὅμως δὲν φέρουν καμίαν τιμὴν, ἀλλὰ συντελοῦν πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν σαρκικῶν και ἐγωιστικῶν φρονημάτων» (ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ). «Αὐτὰ ἔχουν κάποιαν ἐμφάνισιν σοφίας, ἡ ὅποια συνίσταται εἰς μιάν σοφίαν ἰδίας ἀρεσκείας, αὐτοταπεινώσιν και περιφρόνησιν τοῦ σώματος, δὲν ἔχουν ὅμως καμίαν ἀξίαν διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος» (ΒΕΛΛΑΣ και λοιποί). «Αὐτὰ τὰ πράγματα ἔχουν πραγματικῶς μιάν ἐμφάνισιν σοφίας, ἡ ὅποια συνίσταται εἰς θρησκείαν ἐξ ἰδίας θελήσεως ἐπιβαλλομένην, εἰς ψευδὴ ταπεινοφροσύνην, και εἰς παραμέλησιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἀξίαν κατὰ τῆς ἐντρύψεως τῆς σαρκός» (Holy Bible, New King James Version). Ἐπίσης ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρεία (1997) προτείνει τις ἐξῆς δύο μεταφράσεις: Βέβαια αὐτὲς οἱ διατάξεις ἔχουν μιὰ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση σοφίας, που ἐκδηλώνεται σὰν θρησκεία στηριγμένη στὸ ἀνθρώπινο θέλημα, σὰν ψευδοταπεινοφροσύνη και περιφρόνηση τοῦ σώματος. Δὲν ἔχουν ὅμως καμιά ἀξία και τὸ μόνο που κάνουν εἶναι νὰ ἰκανοποιῦν τὸ ἀμαρτωλὸ φρόνημα. Ἡ Αὐτὴ ἡ περιφρόνηση δὲ σημαίνει τιμὴ πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ πραγματικὰ ἀποβλέπει στὴν ἰκανοποίηση ἀμαρτωλῶν ἐπιθυμιῶν. Συμφωνῶ με τὴν τελευταία ἄποψη καθὼς ὁ τόνος τοῦ Π. εἶναι εἰρωνικὸς και διὰ τῆς παραθέσεως ὅλων αὐτῶν τῶν χαρακτηριστικῶν ἐκφράσεων ζητεῖ νὰ παραστήσει ἐντονώτερα τὴν διαλεκτικὴ και ἠθικὴ ἀντινομία τῶν αἰρετικῶν (ΤΣΑΚΩΝΑΣ, *Κολοσσαεῖς* 142).

σκευασμένη σύμφωνα με τις ὁρέξεις τῶν ἀνθρώπων (νὰ πιστεύει κάποιος κατὰ τὸ δοκοῦν) καὶ ὄχι τῆ (νοσηρῆ καὶ ψευδῆ) ἀγάπη πρὸς τὴ θρησκεία²⁶. Σημειωτέον ὅτι ὁ ὄρος θρησκεία, ὁ ὁποῖος στὰ ἑλληνορωμαϊκὰ χρόνια σήμαινε κατεξοχήν τὴν προσφορὰ θυσίας, δὲν χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸν Χριστιανισμό. Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ «αἵρεση» αὐτῶν τῶν αὐτοχειροτόνητων ἐκλεκτῶν ὄραματιστῶν συνδυαζόταν (α) με αὐστηρὴ ἀποχὴ ἀπὸ τὶς τροφές ἴσως καὶ τὸ γενετήσιο ἔνστικτο ἔχοντας ὡς σύνθημα τὸ μὴ ἄψη²⁷ μηδὲ γεύση μηδὲ θίγης (2,21), (β) τήρηση ἰουδαϊκῶν ἐθίμων (πρωτομηνιάς, Σαββάτου) καὶ (γ) εὐτελισμὸ τοῦ σώματος.

Ποιά ἦταν ἄραγε αὐτὴ ἡ φιλοσοφία ποὺ καταπολεμεῖται στὴν Κολ.; Ἔχουν ἀριθμηθεῖ²⁸ πάνω ἀπὸ 44 προτάσεις σχετικὰ μετὰ τὴν ἀντιμετωπιζόμενη «αἵρεση»²⁹: συγκρητιστικὴ γνωστικὴ ὁμάδα, πυθαγόρεια φιλοσοφία, μέσος πλατωνισμός, κυνικὴ φιλοσοφία, Ἑσσαῖοι, Ἰουδαῖοι μυστικοί, ὁ Ἰωάννης τῆς Ἀποκάλυψης καὶ ὁ ἀποκαλυπτικὸς του κύκλος. Συμφωνῶ μετὰ τὴν ἄποψη ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος ἰουδαϊκοῦ πυθαγορισμοῦ³⁰. Στὴν ἀνάπτυξη ὑποβόηθησαν οἱ παρακάτω παράγοντες ποὺ σχετίζονται μετὰ τὰ κλίματα στὰ ὁποῖα ζοῦσαν οἱ Κολοσσαεῖς.

2. Τὸ «κλίμα» τῶν Κολοσσῶν

(α) Ἡ Φρυγία ἀποτελοῦσε τὴ Μητρόπολη, τὴν κοιτίδα τοῦ ἑκστασιασμοῦ, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ μυστηριακῶν τελετῶν πρὸς τιμὴν τῆς Κυβέλης/Δήμητρας καὶ τοῦ Ἄτιδος/τῆς Περσεφόνης. Βεβαίως οἱ πηγές ποὺ διαθέτουμε εἶναι με-

26. Ὁ.π., σελ. 355-6.

27. Σύμφωνα μετὰ τὸν YATES, *Christ Triumphant*, 219 ἡ πρώτη προστακτικὴ ἀφορὰ στὴ σεξουαλικότητα (πρὸβλ. Α΄ Κορ. 7,1. Α΄ Τιμ. 4,3).

28. Πρὸβλ. STETTLER C., *The Opponents at Colossae, Paul and his Opponents*, E. Porter (ed.), Leiden-Boston: Brill 2005 169-199.

29. Κλασικὴ εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ BORNKAMM G. (*Die Haeresie des Kolosserbriefes*, 1948) ποὺ ἐκλαμβάνει τὴν «αἵρεση» ὡς χριστιανικὴ συγκρητιστικὴ αἵρεση, ὡς ἓνα εἶδος δηλ. θεοσοφίας-πυθαγορείσμου, ὅπου οἱ πιστοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Βάπτισμα καὶ τὴν Ὁμολογία τοῦ Χριστοῦ, ἀκολουθοῦσαν ἓνα τελετουργικὸ τυπικὸ προκειμένου δραπετεύοντας ἀπὸ τὸν ὑλικὸ κόσμον καὶ τὴν ἱστορία νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀνάβαση τῆς ψυχῆς στὰ ἀνώτερα διαμερίσματα τοῦ οὐρανοῦ, ἀφοῦ πρῶτα ὑπερνικήσουν τὰ στοιχεῖα.

30. SCHWEIZER E., *Der Brief an die Kolosser*, EKK XII, Neukirchen: Benzinger/Neukirchener 1997 104.

ταγενέστερες της Κολ. Άπληχούν όμως πιθανότατα προϋιμότερες τάσεις. Έχει διασωθεί εύχαριστήρια αφιέρωση τών μελών μιᾶς κατοικίας στην περιοχή Saittai της Λυδίας στους θεούς ἢ σὸ θεὸ Ἰαγγελο, Ὡσιο, Δίκαιο τοῦ 2^{ου} - 3^{ου} αἰ. μ.Χ. ΤΑΜ, V.1.185). Πρόκειται γιὰ λατρεία ἀγγέλων ἀπὸ ὀργανωμένες κοινότητες (φιλαγγέλων συμβιώσις) καθὼς πάνω ἀπὸ τὶς ἀφιερώσεις ἀπεικονίζεται μιὰ φιγούρα παρόμοια τοῦ κατεξοχὴν ἀγγέλου τοῦ Δία, τοῦ Ἐρμῆ. Ἐπίσης ἀπαντοῦν ἐπιγραφές ἀφιερωμένες στὸν Δία τὸν Ὑψιστο καὶ τὸν Θεῖο ἄγγελο³¹. Ἦδη ἡ λατρεία τῶν ἀγγέλων καταπολεμεῖται ἐμφαντικὰ στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη (92 μ.Χ.) ποὺ ἀπευθύνεται σὲ Ἐκκλησίες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μάλιστα στὴ Λαοδίκεια, στὴν ἐπιστολὴ τῆς ὁποίας ὁ Ἰησοῦς (προφανῶς σκοπίμως) αὐτοχαρακτηρίζεται ὁ Ἀμὴν, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ (3,14). Δύο φορὲς ἀπεμπολεῖται ἡ προσκύνησή τους (19,10· 22,9)³². Καὶ ὁ Κέλσος τὸ 170 μ.Χ. κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους γιὰ ἀγγελολατρία σὲ συνδυασμὸ μάλιστα μὲ γοητεία/μαγεία³³. Σημειωτέον ὅτι στὴ μαγεία ποὺ

31. VAN DER HORST P. W., Hosios Dikaios DDD 429-430.

32. Ἡ Ἄποκ. ἐν ἐξαίρεσει κάποιος τῆς μνείας τοῦ Μιχαὴλ σὸ κεφ. 12, οὔτε κατονομάζει ἀγγελικὲς ἱεραρχίες, οἱ ὁποῖες περιφρουροῦν τοὺς ἑπτὰ οὐρανούς μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἐπουράνιου Ναοῦ/ Παλατιοῦ (πρβλ. Ἀνάβ. Ἡσαΐα), ἀφοῦ ὁ Ἰωάννης μεταβαίνει ἄμεσα στὸν (ἓνα) οὐρανὸ (4,1) καταδεικνύοντας ἔτσι καὶ τὴν ἀμεσότητα ἀλλὰ καὶ διαύγεια μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς βλέπει τὰ ἱστορικὰ δρώμενα καὶ παρεμβαίνει σὲ αὐτὰ, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων ζώων (4,8) ποὺ περιβάλλουν τὸν μὴ ἐπονομαζόμενον Ἐνθρονο καὶ ἐκπροσωποῦν τὸ Σύμπαν μνημονεῖ. Ἀντιθέτως, ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, δύο φορὲς ἀπεμπολεῖται ἡ προσκύνηση τῶν ἀγγέλων, τὴ μίαν φορὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἀποκαλύπτει τὴν ταυτότητα τῆς Pax Augusta ὡς Πόρνης καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς Νύμφης (17,1· 20,9) καὶ τὴν δευτέρη ἀπὸ τὸν κομιστὴ τῆς Ἄποκ. Ἐκτὸς μάλιστα τῶν ἀγγέλων ποὺ στέκονται ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ δοξολογοῦν τὸν Κύριο τὸν Θεὸ τὸν Παντοκράτορα καὶ ἰδιαίτερα τὸ Ἄρνιο σὲ τρίτο ἐνικό μὲ μεγαλειώδεις φωνές καὶ ὕμνους, στὸν ἐπουράνιο Ναὸ κάθονται σὲ θρόνους καὶ ἀναφέρονται μὲ ἀμεσότητα σὲ δεύτερο ἐνικό στὸν Θεὸ οἱ εἴκοσι τέσσερις πρεσβύτεροι ποὺ ἐκπροσωποῦν τὴν στρατευομένη καὶ ταυτοχρόνα θριαμβεύουσα Ἐκκλησία (4,4-5. 10-11). Παρόμοια τεκμηρίωση τῆς εἰδοποιοῦ διαφοράς τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τῶν ἀγγέλων ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς λόγω τοῦ θανάτου ἐλαττώθηκε βραχὺ τι παρ' αὐτῶν (Ἐβρ. 2,9 = Ψ. 8,6) βάσει πλούσιων γραφικῶν ἐπιχειρημάτων ἐπιχειρεῖται καὶ στὰ εἰσαγωγικὰ κεφάλαια τῆς Πρὸς Ἑβραίους (κεφ. 1-2), ἀλλὰ καὶ στὴν Α' Πέ. (1,12 πρβλ. Α' Ἐνώχ 9,1· 3,22).

33. 1.26: Ἰδωμεν δὲ τίνα τρόπον συκοφαντεῖ Ἰουδαίους ὁ πάντ' ἐπαγγελόμενος εἰδέναι Κέλσος, λέγων αὐτοὺς σέβειν ἀγγέλους καὶ γοητεία προσκεῖσθαι, ἧς ὁ Μωϋσῆς αὐτοῖς γέγονεν ἐξηγητής. Ποῦ γὰρ τῶν γραμμάτων Μωϋσέως εὔρε τὸν νομοθέτην παραδιδόντα σέβειν ἀγγέλους, λεγέτω ὁ ἐπαγγελόμενος εἰδέναι τὰ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων. Πῶς δὲ καὶ γοητεία παρὰ τοῖς παραδεξαμένοις τὸν Μωϋσέως νόμον ἐστίν, ἀνεγνωκόσι καὶ τὸ τοῖς ἐπαιδοῖς οὐ προσκολληθήσεσθε ἐκμιασθῆναι ἐν αὐτοῖς; 5.6: Μετὰ ταῦτα δὲ τοιαύτην ἐκτίθεται περὶ Ἰουδαίων λέξιν Πρῶτον οὖν τῶν Ἰουδαίων θαυμάζειν ἄξιον, εἰ τὸν μὲν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἐν τῷδε ἀγγέλους σέ-

άνθοῦσε ιδιαίτερα στήν Ἀσία κατά τόν 1^ο αἰ. μ.Χ., τόν γνωστό καί ὡς «αἰῶνα τοῦ φόβου», ἦταν συνήθης ἡ ἐπίκληση παλαιοδιαθηκικῶν ὄντων (Πρ. 19,13 κ.έ.). Στούς μαγικούς παπύρους τῆς συλλογῆς PGM μνημονεύονται ὁ ἴδιος ὁ Γιαχβέ (μέ τὸ ὄνομα ΙΑΩ) μαζί μέ τούς Μιχαήλ, Γαβριήλ, Ἀβραασάξ καί Ἀδωνάι (!), καθὼς τὰ ἑβραϊκά «ὀνόματα θεωροῦνταν ἰδιαίτερος τελεσφόρα. Στὴ Σύνοδο ἐπίσης τῆς Λαοδικείας (!) τὸ 364 μ.Χ. μέ τόν 35^ο κανόνα καταδικάζεται ἡ προσευχή στους ἀγγέλους ὡς ἀπόκρυφος εἰδωλολατρία³⁴. Μέχρι σήμερα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τὴν 6^η Σεπτεμβρίου ἀναμνησκεται τὸ Θαῦμα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ³⁵ στὶς Χῶνες, ἐκεῖ πού μετοίκησαν οἱ Κολοσσαεῖς μετά τὸν καταστρεπτικὸ σεισμό τοῦ 60/61 μ.Χ. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἐτιμᾶτο ἰδιαίτερος στὴν περιοχῇ.

βουσι, τὰ σεμνότατα δὲ αὐτοῦ μέρη καὶ δυνατώτατα, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας ἀπλανεῖς τε καὶ πλανήτας, ταῦτα παραπέμπουσιν ὡς ἐνδεχόμενον τὸ μὲν ὄλον εἶναι θεόν, τὰ δὲ μέρη αὐτοῦ μὴ θεῖα, ἢ τοὺς μὲν ἐν σκότῳ πού ἐκ γοητείας οὐκ ὀρθῆς τυφλώττουσιν ἢ δι' ἀμυδρῶν φασμάτων ὄνειρώττουσιν ἐγχρίμπειν λεγομένους εὖ μάλα θρησκευεῖν, τοὺς δ' ἐναργῶς οὕτως καὶ λαμπρῶς ἅπασι προφητεύοντας, δι' ὧν ὑετούς τε καὶ θάλην καὶ νέφη καὶ βροντάς, ἅς προσκυνῶσι, καὶ ἀστράπας καὶ καρπούς καὶ γονάς ἅπασας ταμιεύεσθαι, δι' ὧν αὐτοῖς ἀνακαλύπτεσθαι τὸν θεόν, τοὺς φανερωτάτους τῶν ἄνω κήρυκας, τοὺς ὡς ἀληθῶς οὐρανίους ἀγγέλους, τούτους ἠγεῖσθαι τὸ μηδέν. Ἡ Ἐν τούτοις δὲ δοκεῖ μοι συγκεχύσθαι ὁ Κέλσος καὶ ἀπὸ παρακουσμάτων ἂ μὴ ἦδει γεγραφεῖναι· σαφές γὰρ τοῖς τὰ Ἰουδαίων ἐξετάζουσι καὶ τὰ Χριστιανῶν ἐκείνους συνάπτουσιν ὅτι τῶ μὲν νόμῳ ἀκολουθοῦντες Ἰουδαῖοι, λέγοντι ἐκ προσώπου Θεοῦ· Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς, οὐδὲν ἄλλο σέβουσιν ἢ τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. Δῆλον δ' ὅτι οἱ κατὰ τὸν νόμον βιῶντες σέβοντες τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν οὐ συσέβουσι τῷ θεῷ τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγγέλους οὐδεὶς τῶν δουλεύοντων τῷ Μωϋσέως νόμῳ προσκυνεῖ· ὁμοίως δὲ τῷ μὴ προσκυνεῖν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, ἀπέχονται τοῦ προσκυνεῖν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ ἀγγέλους, πειθόμενοι τῷ λέγοντι νόμῳ· Καὶ μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς καὶ λατρεύσης αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε κύριος ὁ θεὸς σου αὐτὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν.

34. Βλ. ΣΑΚΚΟΥ Σ., *Ἡ Ἐθελοθησκεία* 77.

35. Σχετικὰ μέ τὸ ἀκριβές περιεχόμενο τοῦ θαύματος βλ. <http://vatopaidi.wordpress.com/2009/09/06/to-en-khonais-thayma/>: Καθὼς καὶ ὁ μέγας Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, κηρύττοντας τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, προφητικῶς εἶπεν, ὅτι μετὰ ὀλίγον καιρὸν θέλει γένην θειοτέρα ἐπισκοπὴ καὶ ξεχωριστὴ πρόνοια τοῦ τῶν Ἀγγέλων ἀρχηγοῦ Μιχαήλ εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον. Διότι ἀφ' οὐ ἐπέρασεν ὀλίγος καιρὸς μετὰ τὴν τολαύτην πρόρρησιν, ἡ γῆ ἐκεῖνη ἀνέβλυσε νερὸν ἀγιάσματος διὰ μέσου τῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου δυνάμεως, τὸ ὅποῖον ἰάτρειε κάθε πάθος τῶν ἀσθενούντων. [...] Καὶ λοιπὸν εὐθύς ὅπου ἐσημείωσε τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ὁ Ἀρχαγγέλος, εὐθύς καὶ οἱ ποταμοὶ ἐστάθησαν ὡς ἀν τεῖχος ἀκίνητοι. Ἐπειτα ἐχάραξε τὸ σημεῖον τοῦ

Ὁ ὄρος *θρησκεία τῶν ἀγγέλων* στὸ Κολ. 2,18 μπορεῖ νὰ σημαίνει τὴ λατρεία τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸν Θεό (ὅπως περιγραφόταν στὴν περιφημὴ φιλολογία Merkabah ἐπὶ τῆ βάσει τῶν Ἦσ. 6,2-3· Ἰεζ. 1,1-3,15· Δν. 7,10· Α' Ἐνώχ 14. 18-23· 36. 39-40) πού συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ταπείνωση αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τῶν Πνευμάτων (σύμφωνα μὲ τὸν Α' Ἐνώχ)³⁶. Αὐτὴ (ἡ λατρεία) ἀποτελοῦσε ὄντως ἀντικείμενο θέας ὑπὸ τοῦ ἀναληφθέντος μύστη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπὸ μόνο του δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνε ἀντικείμενο κριτικῆς ἀπὸ τὸν Π., ἀφοῦ διαχρονικὰ οἱ ἄγιοι βιώνουν τὴν μετοχὴ τῶν Ἀσωμάτων στὴ θεία Λειτουργία (πρβλ. τὴν ἐπουράνια λατρεία στὰ Ἀποκ. 4-5³⁷. Ἐβρ. 12,22-23)³⁸, ὅπως συνέβαινε καὶ στὸ Κουμράν (πρβλ. *Σαββατικὴ «ἀγγελικὴ» Λειτουργία*³⁹). Ἐπιπλέον ὁ Π. δὲν θὰ χρησιμοποιοῦσε τὸν ὄρο *θρησκεία* (ὁ ὁποῖος στὴν Κ.Δ. δὲν χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ἐν Πνεύματι λατρεία καὶ ἔχει μᾶλλον ἀρνητικὴ χροιά, ἀφοῦ ταυτίζεται μὲ τὴν προσφορὰ θυσίας), ἀλλὰ *λατρεία* καὶ ἐπιπλέον δὲν θ' ἀντικαθιστοῦσε τὸν ὄρο *θρησκεία τῶν ἀγγέλων* μὲ τὸ ἐπίσης ὑποτιμητικὸ *ἐθελοθρησκεία* στὸ στ. 2,23. Ἔτσι ὁ ὄρος ἴσως ὑποσημαίνει καὶ τὴν ὑπερβολικὴ εὐλάβεια πρὸς τοὺς ἀγγέλους οἱ ὁποῖοι πιστευόταν ὅτι διαθέτουν κοσμικὴ δύναμη πού μπορεῖ νὰ ἀποτρέψει τὰ πονηρὰ πνεύματα (πρβλ. PGM 1. 298-331) καὶ παρέχουν στὸν μύστη «τὰ κλειδιά» γιὰ νὰ ἀποδράσει ἀπὸ τὸ τραγικὰ βιού-

σταυροῦ ἐπάνω εἰς μίαν πέτραν ὑψηλοτάτην, ὅπου ἦτον κοντὰ εἰς τὸν Ναόν, καὶ ὃ τοῦ θαύματος! εὐθὺς ἔγινε μία βροντὴ φοβερά. Καὶ ἡ μὲν γῆ, ἐσεισθὴ μεγάλως· ἡ δὲ πέτρα, ἐσχίσθη. Ὁ δὲ Ἀρχάγγελος πάλιν ἐσημείωσε τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, καὶ εἶπεν· ἄς συντριφθῇ ἡ δύναμις τοῦ Διαβόλου· ἄς πλημμυρῆσῃ δὲ ἀπὸ ἐδῶ κάθε κακῶν ἐλευθερία εἰς ἐκείνους, ὅπου πλησιάζουν μετὰ πίστεως. Ἔπειτα μὲ μεγάλην καὶ λαμπρὰν φωνὴν ἐπρόσταξε ταῦτα εἰς τοὺς ποταμοὺς λέγων· εἰς τὴν χώραν ταύτην χωνεύθητε ὡς ποταμοί. Ὅθεν ἀπὸ τότε καὶ ἕως τῆς σήμερον χωνεύεται ἐκεῖ τὸ νερὸν μὲ παράδοξον τρόπον. Διὸ καὶ ἀπὸ τὴν αἰτίαν ταύτην, Χῶναι ὠνομάσθη ὁ τόπος, εἰς δόξαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἰς ἔπαινον καὶ τιμὴν τοῦ πανενδόξου καὶ θερμοῦ ἡμῶν ἀντιλήπτορος Μιχαήλ. (Τὸ περὶ τούτου κατὰ πλάτος Συναξάριον, ὄρα εἰς τὸν Νέον Θεσσαρον 1).

36. Πρβλ. Β' Ἐνώχ 1:72. Διαθ. Ἰωβ 18-50. Ἀποκ. Ἀβραάμ 17. Ἀναβ. Ἦσ. 7:37. 8:17. 9:28 κ.έ.

37. ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ἡ Ἐπουράνιος Λατρεία στὰ κεφ. 4-5 τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννη*, Διδ. Διατριβή, Wiesbaden 2000, passim.

38. Πρβλ. ΙΟΥΣΤ. Α' Ἀπολ. 6: ἀλλ' ἐκείνόν τε καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ υἱὸν ἐλθόντα καὶ διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα, καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἐπομένων καὶ ἐξομοιουμένων ἀγαθῶν ἀγγέλων στρατόν, πνεῦμά τε τὸ προφητικὸν σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν, λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ τιμῶντες, καὶ παντὶ βουλομένῳ μαθεῖν, ὡς ἐδιδάχθημεν, ἀφθόνως παραδιδόντες.

39. Περιέχεται στὸ βιβλίον τοῦ ΚΑΪΜΑΚΗ Δ., *Τὰ Ἐλοχίμ δὲν θὰ ταραχοῦν εἰς τὸν αἰῶνα: Ζητήματα παλαιδιαθηκικῆς καὶ μεσοδιαθηκικῆς Γραμματείας*, Θέρον Τριχωνίδος: Βάνιας 2006, 15-61.

μενο «ἐδῶ καὶ τῶρα» καὶ νὰ διασχίσει τοὺς ἑπτὰ οὐρανοὺς προκειμένου νὰ ἀπολαύσει τὴ θέα τοῦ θρόνου. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν Κολ. ἀναγνωρίζονται διαφορετικὲς κατηγορίες ἀγγελικῶν δυνάμεων χωρὶς νὰ εἴμαστε βέβαιοι ἐὰν συνιστοῦν μιὰ συγκροτημένη Ἱεραρχία (θρόνοι, ἀρχές, κυριότητες) πού θὰ υἰοθετηθεῖ καὶ στὸν Χριστιανισμό μετὰ τὸ σχετικὸ σύγγραμμα τοῦ (ψευδο-) Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη (5^{ος} αἰ. μ.Χ.). Σημειωτέον ὅτι στὴν Ἱεράπολη τῆς Φρυγίας (ὅπου ἦταν καὶ ἡ ἔδρα τοῦ γνωστοῦ χιλιαστῆ Παπία, ὁ ὁποῖος στὰ ἔργα του ἐπιδεικνύει κλίση πρὸς τὸ φανταστικὸ καὶ ὑπερβολικὸ) ἔδρασε ὁ προερχόμενος ἐκ τῆς Ἀρδαβαύ, Μοντανός (135-177 μ.Χ.)⁴⁰, ὁ ὁποῖος πρὶν ἦταν ἱερέας τῆς Κυβέλης. Ἰσχυριζόταν ὅτι εἶχε ἰδιαιτέρη σχέση μετὰ τὸν Παράκλητο, ὁ ὁποῖος ἐνῶ ἀπὸ μὲν τοὺς Ἰουδαίους ταυτιζόταν μετὰ τὸν συνήγορο τοῦ Ἰσραὴλ Μιχαὴλ, ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς προσδιόριζε κατεξοχὴν τὸ Ἅγ. Πνεῦμα (14,16. 26· 15,26· 16,7). Αὐτὸς καὶ οἱ παρθένες προφήτισσες Πρίσκιλλα καὶ Μαξιμίλλα διέδιδαν μέσῳ ὁραμάτων καὶ προφητειῶν (πού προϋπόθεταν αὐστηρὴ ἠθικὴ, νηστεία, προσευχὴ καὶ ἄλλες τεχνικὲς), τὴ *Νέα Προφητεία*, δηλ. μιὰ τρίτη Διαθήκη μετὰ τὴν *Καينὴ Διαθήκη*. Ἡ συγκεκριμένη τριάδα καὶ τὸ κίνημά του μετὰ τὴ χαρακτηριστικὴ ὀνομασία *κατὰ Φρύγας ἢ Καταφρύγια αἵρεση* ἀνέμεναν μάλιστα ὁσονούπω στὴν Πεπούζα (τὴ σημερινὴ Karahalli, ἐπαρχία τοῦ Ὑζακ) καὶ τὸ Τύμιο τὴν κατάβαση τῆς Καίνης Ἱερουσαλὴμ. Παρόμοιες πρακτικὲς μυστικῶν τύπου ἐπιβιώνουν μέχρι σήμερα στὴ Φρυγία μετὰ τὰ κοινόβια τῶν Δερβίσηδων. Καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς κόλπους τοῦ Χριστιανισμοῦ διαπιστώνουμε ὅτι ἰδίως σὲ κρί-

40. Ὁ ΕΥΣΕΒΙΟΣ, *E.I.* 5.16.7-8 σημειώνει: *κόμη τις εἶναι λέγεται ἐν τῇ κατὰ τὴν Φρυγίαν Μυσία, καλουμένη Ἀρδαβαῦ τοῦνομα· ἐνθα φασὶ τινα τῶν νεοπίστων πρώτως, Μοντανὸν τοῦνομα, κατὰ Γραῖτον Ἀσίας ἀνθύπατον, ἐν ἐπιθυμίᾳ ψυχῆς ἀμέτρον φιλοπρωτείας δόντα ἀάροδον εἰς ἑαυτὸν τῶ ἀντικειμένῳ πνευματοφορηθῆναι τε καὶ αἰφνιδίως ἐν κατοχῇ τινι καὶ παρεκστάσει γενόμενον ἐνθουσιᾶν ἄρξασθαι τε λαλεῖν καὶ ξενοφωνεῖν, παρὰ τὸ κατὰ παράδοσιν καὶ κατὰ διὰδοχὴν ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος δῆθεν προφητεύοντα. 5.16.8 τῶν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τῇ τῶν νόθων ἐκφωνημάτων ἀκροάσει γενομένων οἱ μὲν ὡς ἐπὶ ἐνεργουμένῳ καὶ δαμμωνῶντι καὶ ἐν πλάνῃ πνεύματι ὑπάρχοντι καὶ τοὺς ὄχλους ταράττοντι ἀχθόμενοι, ἐπετίμων καὶ λαλεῖν ἐκόλλων, μεμνημένοι τῆς τοῦ κυρίου διαστολῆς τε καὶ ἀπειλῆς πρὸς τὸ φυλάττεσθαι τὴν τῶν ψευδοπροφητῶν ἐργηγορότως παρουσίαν· οἱ δὲ ὡς ἀγίῳ πνεύματι καὶ προφητικῷ χαρίσματι ἐπαιρόμενοι καὶ οὐχ ἥμισυ χαννοῦμενοι καὶ τῆς διαστολῆς τοῦ κυρίου ἐπιλανθανόμενοι, τὸ βλαφῆρον καὶ ὑποκοριστικὸν καὶ λαοπλάνον πνεῦμα προυκαλοῦντο, θελγόμενοι καὶ πλανώμενοι ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὸ μηκέτι κωλύεσθαι σιωπᾶν. [...] καθάπερ καὶ τὸν θαυμαστόν ἐκεῖνον τὸν πρῶτον τῆς κατ' αὐτοὺς λεγομένης προφητείας οἷον ἐπίτροπόν τινα Θεόδοτον πολὺς αἰρεῖ λόγος ὡς αἰρόμενόν ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανοὺς παρεκστῆναι τε καὶ καταπιστεῦσαι ἑαυτὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι καὶ δισκευθέντα κακῶς τελευτῆσαι· φασὶ γοῦν τοῦτο οὕτως γεγονέναι.*

σιμους χωρόχρονους ή λαϊκή ευσέβεια τιμᾶ υπερβολικά τὴ Θεοτόκο ἢ/καὶ τοὺς Ἄγγέλους, σχετικοποιώντας κάποτε τὸ γεγονός ὅτι μόνον ὁ Χριστὸς σώζει.

(β) Στὸ παραπάνω κλίμα ὑποβοηθοῦσε ἡ σεισμογενὴς περιοχή (λεκάνη Ντενιζλί), καὶ ρήγματα πού ἀνακαλοῦσαν κρατῆρες ἠφαιστειῶν. «Ἀνέβλυζαν» ἀτμούς θειαφοῦ πού ἐνέπνεαν «Πυθίεις» καὶ θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὡς τὸ πεδίο τοῦ ἀγῶνα μεταξὺ ὑπερκοσμίων καὶ καταχθόνιων. Κοντὰ στὴν πόλη τῶν Κολοσσῶν, τὴν *Ἱεράπολη* ἐντοπιζόταν τὸ *Πλουτώνιο*, οἱ Πύλες τοῦ Ἰδίου⁴¹ πού χορηγοῦσαν πρόσβαση στὰ Καταχθόνια καὶ τὸν σκοτεινὸ τους κόσμο (δαιμονικά πνεύματα καὶ ψυχὲς νεκρῶν) πού ἔσειε τὴ γῆ. Αὐτὸ τὸ Ἱερό βρισκόταν δίπλα στὸ ναὸ τοῦ «θεοῦ» τοῦ φωτὸς καὶ τῆς μαντικῆς, τοῦ Ἀπόλλωνα, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζεται (ὅπως ἀργότερα καὶ ὁ Μιχαήλ) νὰ συντρίβει τὸ φίδι-δράκο Πύθωνα. Παρατηροῦνται ἔτσι ἀντιστοιχίες μὲ ἄλλα διάσημα ἱερὰ ὅπως τῶν Δελφῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ Monte Sant' Angelo (!) στὴν Ἰταλία, ὅπου *παρουσιάζονται ἐνεργὰ ρήγματα πού δείχνουν τὴν γεωλογικὴ ἀνησυχία αὐτῶν τῶν περιοχῶν*⁴². Ἐπιπλέον οἱ Κολοσσῆς βρίσκονται στοὺς πρόποδες τοῦ ὀλύμπιου ὄρους Honag Dag μὲ ὕψος 2571 μέτρα, κάτι πού σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν εἴσοδο τοῦ Πλουτωνίου πρὸς τὰ ὑποχθόνια, τοὺς χάριζε τὴν προοπτικὴ τῆς ἀνάβασης «στὰ ἐπουράνια». Σημειωτέον ὅτι ἡ περιοχή τοῦ Λύκου (Curuksu) παρὰ τὰ προαναφερθέντα ρήγματα δὲν παρουσίαζε σεληνιακὴ εἰκόνα: εἶχε ἐξαιρετικούς ἀμπελῶνες (λόγω ἀκριβῶς τοῦ ἠφαιστειογενοῦς ἐδάφους), τὰ καλύτερα βοσκοτόπια τῆς ρωμαϊκῆς Οἰκουμένης (γι' αὐτὸ καὶ ἀνθοῦσε ἡ παρα-

41. KREITZER L. J., *The Plutonium of Hierapolis and the Descent of Christ into the 'Lowermost Parts of the Earth' (Ephesians 4,9)*, *Biblica* (1998) 381-393.

42. Σύμφωνα μὲ τὸν L. PICARDI (Istituto di Geoscienze-Italy, <http://www.geodifhs.com/4/post/2010/03/45.html>): Μετὰ ἀπὸ μιὰ τεκτονικὴ μελέτῃ τῆς περιοχῆς καὶ τῆς ἀναθεώρησης τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, ἡ ἔρευνα ἀναθεωρεῖ τὶς σεισμοτεκτονικὲς παραμέτρους τοῦ σεισμοῦ πού συνέβη τὸ 60 μ.Χ., προσδιορίζοντας ἔτσι καὶ τὴν πηγὴ προέλευσης τοῦ σεισμοῦ. Τὸ ρήγμα τοῦ Ντενιζλί, οἱ μῦθοι ἄλλα καὶ οἱ παραδόσεις μᾶς ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐπιλογὴ αὐτῶν τῶν περιοχῶν ὀφείλεται τὸ φῶς σὲ σημαντικὰ γεγονότα στὴν ἐξέλιξη τῆς δυτικῆς θρησκευτικῆς σκέψης. Ἡ λεκάνη Denizli ἀνήκει στὴν πλάκα τῆς Ἀνατολίας, ἡ ὁποία εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μικροπλάκες πού ἐπεκτείνεται παρὰ πολὺ γρήγορα, στὸν πλανήτη μας. Δύο κύρια γεγονότα ἐξουσιάζουν αὐτὴ τὴν κίνηση καὶ τὴν ἐνεργὸν παραμόρφωση τῆς περιοχῆς: ἡ δυτικὴ τεκτονικὴ διαφυγὴ ἀπὸ τὴν μικροπλάκα τῆς Ἀνατολίας καὶ ἡ νότια μετανάστευση τοῦ ἑλληνικοῦ τόξου. Αὐτὴ τὴ στιγμή, ἡ μικροπλάκα τῆς Ἀνατολίας βρίσκεται σὲ ἐπέκταση μὲ ἓνα γρήγορο ποσοστὸ κίνησης σὲ μιὰ κατὰ προσέγγιση κατεύθυνση ΒΒΑ-ΝΝΔ. Οἱ κύριες τεκτονικὲς ἐκφράσεις αὐτῆς τῆς ἐπέκτασης συναντῶνται τόσο στὴν περιοχή Gediz ὅσο καὶ σὲ ἐκείνη τοῦ Menderes ὅπου εἶναι τεκτονικὲς τάφροι, κάθε μιὰ μεγαλύτερη ἀπὸ 200 χλμ. Ἡ λεκάνη Denizli βρίσκεται στὶς ἀνατολικὲς ἄκρες τῶν τάφρων τοῦ Gediz καὶ τοῦ Menderes.

γωγῆ μάλλινων ἐνδυμάτων καὶ χαλιῶν⁴³) καὶ πλούσιους ὑδάτινους πόρους μὲ μεγάλη περιεκτικότητα σὲ κιμωλία/φυσικὸ ἀνθρακικὸ ἀσβέστιο, ἰδανικοὺς γιὰ βαφὴ καὶ ἄλλες χρήσεις. Ἀναφέρει ὁ Στράβων σχετικὰ: *φέρει δ' ὁ περὶ τὴν Λαοδίκειαν τόπος προβάτων ἀρετὰς οὐκ εἰς μαλακότητα μόνον τῶν ἐρίων, ἧ καὶ τῶν Μιλησίων διαφέρει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κοραξίην (= μαῦρα ὅπως τὸ κοράκι) χροάν, ὥστε καὶ προσοδεύονται λαμπρῶς ἀπ' αὐτῶν, ὥσπερ καὶ οἱ Κολοσσηνοὶ ἀπὸ τοῦ ὁμώνυμου χρώματος πλησίον οἰκοῦντες. ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ Κάπρος καὶ ὁ Λύκος συμβάλλει τῷ Μαιάνδρῳ ποταμῷ, ποταμὸς εὐμεγέθης, ἀφ' οὗ καὶ ἡ πρὸς τῷ Λύκῳ Λαοδίχεια λέγεται. ὑπέρεκειται δὲ τῆς πόλεως ὄρος Κάδμος, ἐξ οὗ καὶ ὁ Λύκος ῥεῖ καὶ ἄλλος ὁμώνυμος τῷ ὄρει. τὸ πλεόν δ' οὗτος ὑπὸ γῆς ῥυεῖς εἶτ' ἀνακύψας συνέπεσεν εἰς ταῦτο τοῖς ἄλλοις ποταμοῖς, ἐμφαίνων ἅμα καὶ τὸ πολύτρητον τῆς χώρας καὶ τὸ εὐσειστον· εἰ γάρ τις ἄλλη, καὶ ἡ Λαοδίχεια εὐσειστος, καὶ τῆς πλησιοχώρου δὲ Κάρουρα (12.8.16). Δὲν ἀποκλείεται βέβαια τὰ χρόνια ποὺ προηγήθηκαν τοῦ Ἐγκέλαδου ἢ γῆ νά «προειδοποιούσε» μὲ κάποια φαινόμενα ποὺ νὰ ἀνησυχούσαν τοὺς κατοίκους καὶ νὰ εὐνοοῦσαν τὸν ἐκστασιασμό.*

(γ) Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν χῶρο ποὺ εὐνοοῦσε τὸν ἐκστασιασμό, ἦταν καὶ ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς συγγραφῆς (timing) τῆς Κολ. ἐξαιρετικὰ θυελλώδης καὶ ἔτσι εὐνοοῦσε τὸν ἐσωτερισμὸ – τὴ θεοσοφία σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ἐπουράνια ταξίδια μὲ τὴ συνδρομὴ ἴσως καὶ φυτῶν ποὺ ἀνθοῦν στὴν περιοχὴ τῶν Κολοσσῶν, ὅπως τοῦ *Opium Poppies*⁴⁴. Σύμφωνα μὲ τὴν *Ἐκλογή Χρονογραφίας* τοῦ Γεωργίου Συγκέλλου (409-410 μ.Χ.) τὴ συγκεκριμένη χρονικὴ περίοδος (τῆς θείας σαρκώσεως ἔτη γγ) *Νέρων ἀνεῖλε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα Ἀγριππίναν καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἀδελφὴν. Ἐν Ρώμῃ σεισμὸς μέγας ἐγένετο. Νέρων ἐπὶ Ρώμης καθαρίζων ἐνίκησε. Κατὰ τῆς Νέρωνος τραπέζης κεραυνὸς ἔπεσεν. Ἐμπρησμοὶ γεγῶνασι πολλοὶ ἐν Ρώμῃ, πόλεις τε τῆς Ἀσίας κατέπεσον τρεῖς, Λαοδίχεια, Ἱερὰπολις καὶ Κολοσσαί. Βεβαίως οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνθησι τοῦ ἀνορθολογισμοῦ καὶ τῆς «μυστικῆς» ἐμπειρίας ὑπῆρχαν ἤδη σὲ ὅλη τὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου. Γράφει ὁ Δημήτρης Γερμιώτης⁴⁵: *Ἡ πόλη-κράτος τῆς κλασσικῆς ἀρχαῖου-**

43. Ὁ Βιτρούβιος (8.3.14) ἀποδίδει τὴν ἀπαλότητα τοῦ μαλλιῶν στὸ νερὸ ποὺ ἔπιναν τὰ πρόβατα καὶ εἶχε τὴν ὁσμὴ τοῦ σάπιου. Ἡ ἴδια ἢ Λαοδίχεια ἦταν γνωστὴ ὡς Trimitaria ἕνεκα τῶν χιτῶνων Trimitia.

44. Βλ. τὴ σχετικὴ φωτογραφία στὸ <http://www.holylandphotos.org/browse.asp?s=1,3,7,23,62&img=TWCSCL05>.

45. Ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Ψευδομάντης, http://www.sarantakos.com/arx/arx_pseudomantis9.html#_ftn1.

τητας είχε υποκατασταθεί από το οίκουμενικό ρωμαϊκό κράτος. Οί παλιοί δημοκρατικοί θεσμοί άπόνθησαν ή καταργήθηκαν, ό ύπήκοος άντικατέστησε τόν πολίτη και τό αίσθημα άσφαλείας πού έδινε στους πολίτες τής κάθε πόλη-κράτος έξαφανίστηκε. Η θέση τών κατώτερων αλλά και τών μεσαίων στρωμάτων στό μεσογειακό χώρο χειροτέρευσε άπότομα. Μπορεί ή έποχή αυτή νά όνομάζεται “Ρωμαϊκή Ειρήνη” αλλά αυτό ίσχυε μόνο για τους πλούσιους και ισχυρούς, για τους δούλους και τους φτωχούς δέν ύπήρχε ειρήνη παρά μόνο καταστολή. Αύξήθηκε σέ πρωτοφανείς ρυθμούς ό άριθμός τών δούλων, ή δουλική έργασία, προσπόριζε άμύθητο πλοΰτο στους μεγάλους γαιοκτήμονες και έξαθλίωνε τά κατώτερα άγροτικά στρώματα. Μεγάλωσε άκόμη περισσότερο ή κοινωνική άνισότητα ένν ή ύπεροψία, ή αυταρχία και ή διαφθορά τών πλουσιότερων στρωμάτων έγιναν άκόμα πιό προκλητικές και άχαλίνωτες. “Ένα ισχυρό κύμα άπαισιοδοξίας κυρίεψε τους σκεπτόμενους άνθρώπους, σ’ όλόκληρη τή ρωμαϊκή έπικράτεια και όλοι άναζητούσαν λύσεις πέραν του κόσμου τούτου. Ο πληθυσμός τών χωρών γύρω από τή Μεσόγειο βυθίστηκε σιγά σιγά στην πολιτική άπάθεια, στη μοιρολατρία και στράφηκε προς στό μυστικισμό, τόν άνορθολογισμό και τή θρησκεία, ζητώντας άπ’ αυτήν παρηγορία και ένδυνάμωση. Αυτόι είναι οί λόγοι πού, κατά τήν έποχή αυτή γνώρισαν τόση άκμή οί μάγοι, οί άστρολόγοι, οί προφήτες και οί γόητες και οί λοιποί άγύρτες αλλά και έπίσης έμφανίστηκαν νέες θρησκείες, ή διαδόθηκαν παλαιές, πού ως τότε είχαν περιορισμένη ή τοπική έμβέλεια.

(δ) Στόν άνώτερο χωρόχρονο άνταποκρίθηκε άμεσα ό Ίουδαϊσμός, πού ήλκυε πολλούς έθνικούς έννεκα του μονοθεϊσμού και τής ήθικής του. Ήδη έπισημάνθηκε ότι ό Άντίοχος ό Γ΄ μετακίνησε τό 195 π.Χ. 2.000 ίουδαϊκές οικογένειες από τή Βαβυλωνία στα όχυρά και τά πιό σημαντικά μέρη τής Φρυγίας. Είναι φυσικό ότι αυτοί οί Ίουδαίοι έφεραν και άρκετά θρησκευτικά στοιχειά τής Μεσοποταμίας (έντονος δυαλισμός, άγγελολογία) τά όποια είχαν ένσωματώσει στη λατρεία του Γιαχβέ και διακρίνονται στα ύστερα βιβλία τής Π.Δ. και στόν άποκαλυπτισμό. Καθώς από τις Κολοσσές διερχόταν όδική άρτηρία πού κατέληγε στόν Εϋφράτη αυτά τά στοιχειά έπιβίωναν και ίσως και έπαυξάνονταν από τά «άκούσματα» τών καρραβιων όπου συγκαταλέγονταν και Ίουδαίοι έμποροι. Έτσι διαμορφώθηκε στη Φρυγία ένας Ίουδαϊσμός με άρκετά στοιχειά από τό ζωροαστρισμό (ιουδαιοσυγκρητική κίνηση, γνωστικίζων ίουδαϊσμός). Η συγγένεια με τους έσσαϊκούς κύκλους μάλλον πρέπει ν’ άποκλεισθεί καθώς στην Κολ. θά γινόταν πολεμική άναφορά στό Νόμο, τήν περιτομή και τους καθαρμούς πού είχαν δεσπόζουσα θέση στό Κοινόβιο του Κουμράν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ὁ Dunn⁴⁶ ὑποστηρίζει ὅτι ὄχι μόνον οἱ «ἀσκητικές» διατάξεις καθαρότητας (ποὺ ἀφοροῦν στὴ βρώση καὶ στὸ ἄγγιγμα) ἀλλὰ καὶ ἡ ὀνομασία *φιλοσοφία* (Ἀριστόβουλος, Φίλων, Ἰώσηπος, Δ΄ Μακ.) παραπέμπουν στὸν Ἰουδαϊσμό. Ἐπίσης οἱ ὄροι *σοφία καὶ γνῶσις* δὲν ἦταν διαδεδομένοι μόνον στὸν Γνωστικισμό (ὁ ὁποῖος οὕτως ἢ ἄλλως ἄνθησε στὰ τέλη τοῦ 1^{ου} αἰ. καὶ τὸ 2^ο αἰ. μ.Χ.) ἀλλὰ καὶ στὸν Ἰουδαϊσμό τοῦ Δευτέρου Ναοῦ, ὅπως καὶ ὁ ὄρος *πλήρωμα* γιὰ τὸ *Πνεῦμα* τοῦ Θεοῦ ποὺ γεμίξει τὴν Κτίση (Ἱερ. 23,24· Ψ. 139,7 Μάσ· Φίλων, *Νόμ.* 3.4· πρβλ. Ἀριστείδης, *Όμ.* 45. 21· Σενέκας, *De benef.* 4.8.2). Ἐπιπλέον ἡ κριτικὴ στὸ Κολ. 2,22 (*κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων*) ἀνακαλεῖ τὴν ἀντίστοιχη ἀναφορὰ τοῦ Ἰησοῦ στὴ φαρισαϊκὴ Παράδοση (Μκ. 7,7 // Μτ. 15,9)⁴⁷.

(ε) Ἰουδαῖοι κύκλοι εἶχαν ἀναπτύξει ἓνα εἶδος ἐσωτερικῆς, ἀπόκρυφης ἢ μυστικῆς προσέγγισης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταπληκτικοῦ ὁράματος τοῦ ἱερέως προφήτη Ἰεζεκιήλ στὴν ἐξορία τῆς Βαβυλώνας (ἀπ' ὅπου προέρχονταν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Φρυγίας) μιὰ ἐσωτερικιστικὴ «πλευρά», γνωστὴ ὡς Merkabah (= θρόνος/ἄρμα ἀνόδου στὸν οὐρανό. Ἱεζ. 1· Σιράχ 49,8). Αὐτὴ βέβαια ἄνθησε μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ναοῦ καὶ τὴν παύση τῆς ἐπίσημης λατρείας, ἐνῶ οἱ πηγές ποὺ ἔχουμε εἶναι τοῦ 5^{ου} αἰ. μ.Χ. Πιθανότατα, ὅμως, εἶχε ἀρχαιότερες ρίζες ποὺ ἐντοπίζονται ἤδη στοὺς μαθητὲς τοῦ Προφήτη καὶ ἀναπτύχθηκε σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἀποκαλυπτικισμὸ (Α΄ Ἐνώχ 13)⁴⁸. Προκειμένου ὁ *ταπεινός* (= ποταπός) ἄνθρωπος νὰ δραπετεύσει ἀπὸ τὴν «ἐξορία» του καὶ νὰ προσκυνήσει τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ ἀντικρίζοντας τὴ δόξα Του ὅπως ὁ Ἰεζεκιήλ (πρβλ. ἀντίστοιχη ἐμπειρία τοῦ Παύλου στὸ Β΄ Κορ. 12), ἔπρεπε νὰ διέλθει ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἢ ἑπτὰ οὐρανοὺς ποὺ φρουροῦνταν ἀπὸ ἀγγέλους ποὺ ἤλεγχαν τὰ *στοιχεῖα* (τὰ τέσσερα κοσμικὰ συστατικά). Ὁ μύστης προκειμένου νὰ μὴν ὑποστῆ τὸν θάνατο ἢ τὴν παράνοια, καθὼς ἢ ἀνάβαση θεωρεῖτο ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη, ἔπρε-

46. *Beginnings from Jerusalem* 1042.

47. Ὁ.π. 1044.

48. Μὲ αὐτὴν ἀσχολεῖται στὴ Διατριβὴ του *Ἡ Ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ Μυστικὴ Παράδοση τοῦ Θρόνου* (2000) ὁ συνάδελφος Κ. ΖΑΡΡΑΣ ἀλλὰ καὶ ἀρκετὲς δημοσιεύσεις του. Σημαντικὲς εἶναι οἱ ἐξῆς μονογραφίαι: ROWLAND C., *The Open Heaven* (London, S. P. C. K., 1982). *Apocalyptic Visions and the Exaltation of Christ in the Letter to the Colossians* J.S.N.T. 19 (1983) 73-83. Christian Origins (London, S. P. C. K., 1985). SCHOLEM G., *Major Trends in Jewish Mysticism* (New York, Schocken, 3rd Edn. 1954). *Jewish Gnosticism, Merkabah Mysticism and Talmudic Tradition* (New York, The Jewish Theological Seminary of America, 2nd Edn. 1965).

πε νὰ ἔχει προετοιμαστῆ καταλλήλα⁴⁹. Ἡ προπαρασκευὴ περιελάμβανε τὴν τήρηση ἀσκητικῶν διατάξεων (ἀφειδία/ἀσκητικὴ σώματος, ἀποχὴ ἀπὸ «ἀκάθαρτες» τροφές, τήρηση ἁγίων ἡμερῶν ὅπως Σαββάτου - νεομηνιῶν) καὶ τὴν ἐφαρμογὴ ψυχοσωματικῶν τεχνικῶν (ἀπομόνωση, καθαρμοί-βαπτισμοί, αὐτοσυγκέντρωση, ὕμνολογία καὶ μάλιστα μὲ ρυθμικὴ ἐπανάληψη συγκεκριμένων ψαλμικῶν ἢ ἄλλων λέξεων καὶ στίχων). Αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις (ποὺ ἴσως ὀνομάζονταν δόγματα βλ. 2,14) τοῦ χορηγοῦσαν τὴ δυνατότητα νὰ ἀπεκδυθεῖ τὸ σῶμα τῆς σαρκός (πραγματώνοντας ἓνα εἶδος περιτομῆς) καὶ νὰ ἐμβατεῦει στὰ ἀνώτερα διαμερίσματα τῶν οὐρανῶν προκειμένου νὰ θεωρήσει ἀπόρρητα μυστήρια καὶ ν' ἀποκτήσει ἀνώτερη γνώση τοῦ νοῦς αὐτοῦ (2,18). Ἐνα τέτοιο ταξίδι περιγράφεται ἀνάγλυφα στὴν Ἀνάβαση τοῦ Ἡσαΐα (κέφ. 6-11)⁵⁰. Στὸ Κουμράν, ὅπου οἱ κοινοβιάτες εἶχαν ἀποστασιοποιηθεῖ ἀπὸ τὴ Λατρεία τοῦ Ναοῦ, γίνονταν χρῆση τοῦ ἀνωτέρω τελετουργικοῦ κατὰ τὴ Λειτουργία τοῦ Σαββάτου κατὰ τὴν ὁποία συμμετεῖχαν καὶ τὰ ἀγγελικὰ ὄντα⁵¹. Σημειωτέον ὅτι στὰ χειρόγραφα τοῦ Κουμράν ποὺ ἀνακαλύφθηκαν τὴ δεκαετία τοῦ 1990 (4Q491=MilchamaA· 4Q 471b 6· 4Q521· 11Q Melch)⁵² ὁ πάσχων δίκαιος ποὺ ἀνῆκει στοὺς Χασιδίμ, ἐνθρονίζεται στὸν Οὐρανό⁵³, ὅπως ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώ-

49. Πρβλ. ΖΑΡΡΑ, *Ἡ Ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ Μουσικὴ Παράδοση τοῦ Θρόνου*, 142-148 καὶ 182-197.

50. Χρονολογεῖται τὸ 2^ο αἰ. μ.Χ. καὶ ἔχει ὑποστῆ χριστιανικὴ ἐπεξεργασία. Online εἰσαγωγὴ καὶ κείμενο βλ. στὸ <http://www.earlychristianwritings.com/ascension.html>. Ἔχει ἐκδοθεῖ στὸ ΑΓΟΥΡΙΔΗ Σ., *Ἀπόκρυφα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*. Τόμος Β', Ἀθῆνα 1979 47-85.

51. Πρβλ. ΖΑΡΡΑ, *Ἡ Ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ Μουσικὴ Παράδοση τοῦ Θρόνου*, 121-127.

52. Βλ. ZIMMERMANN J., *Messianische Texte aus Qumran. Königliche, priesterliche und prophetische Messiasvorstellungen in den Schriftfunden von Qumran*, [WUNT 11/104], Tübingen: Mohr 1998 ad loc.

53. Στὸ πρόσφατα δημοσιευθὲν Ὕραμα τοῦ Γαβριήλ (Hazon Gabriel) στὴν 80^η γραμμὴ ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: *Σὲ τρεῖς μέρες ζῆσε, ἐγὼ ὁ Γαβριήλ σὲ διατάζω [...] Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες θὰ γνωρίζεις ὅτι τὸ Κακὸ θὰ ἠττηθεῖ ἀπὸ τὴ Δικαιοσύνη*. Ἀπευθύνεται στὸν πρίγκηπα τῶν πριγκήπων (Δν. 8, 14-25), μιὰ μορφή ποὺ ταυτίζεται μὲ τὸν Σίμωνα ἐπαναστάτη τὸ 4 π.Χ. ποὺ βρῆκε τραγικὸ θάνατο (ἀποκεφαλισμὸ) ἀπὸ τὸν βασιλιά μὲ τὴ φοβερὴ ὄψη, τὸν Ρωμαῖο Γκράτο. Αὐτὸς ὁ θάνατος ἴσως ἐρμηνεύθηκε ὡς ἐξίλασμός γιὰ τὰ βάσανα τοῦ λαοῦ. Στὴ γραμμὴ 67 ἀπαντᾷ καὶ ἡ σιβυλλικὴ φράση: *Μίλησέ του γιὰ αἷμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ δική τους Μερκαβά* (θρόνος/ἄρμα ἀνόδου στὸν οὐρανό). Πρόκειται γιὰ τὸ αἷμα τῶν φινουθέντων τῆς Ἱερουσαλὴμ (γραμμὴ 57). Τὸ σημεῖο ποὺ προτρέπει ὁ Θεὸς τὸν Δαυὶδ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Ἐφραΐμ δεῖξει (γρ. 16-17) εἶναι τὸ ραντισμένο αἷμα τῶν θυμάτων τῆς ἐξέγερσης καὶ μάλιστα αὐτὸ τοῦ θανατωθέντος Μεσσία. Βλ. ΖΑΡΡΑ Κ., *Τὸ Ὕραμα τοῦ Γαβριήλ*, *Ἄβατον* 84 (2008) 51-60. Στηρίζεται κατεξοχὴν στὸ Israel Knohl, *By Three Days Live: Messiahs, Resurrection and Ascent to Heaven in Hazon Gabriel*, *The Journal of Religion* 88 (2008) 147-158. Βλ. ἐπίσης Κ. ΖΑΡΡΑ, *Ὁ ִרְבֵּי רַבִּי* καὶ ὁ ρόλος τῶν

που (Δαν. 7), συμμετέχει στην έπουράνια Σύναξη των αγγέλων, που χαρακτηρίζονται υιοί του Βασιλέως/αιώνιο στρατεύμα και μάλιστα θεοί και επί τη βάση του Ψ. 81 (Ο' πρβλ. Ίω. 10,35) και (Μτ. 19,28. Άποκ. 4,4). Προεξάρχει ο Μελχισεδέκ, ο οποίος παρ' ότι ιστορική φιγούρα (Γεν. 14,18)⁵⁴, έκλαμβάνεται ως αρχάγγελος (ως Μιχαήλ;), βασιλεύς δίκαιος (που διεξάγει την κρίση του Βελιάρ και των πνευμάτων του) και αρχιερέυς που τελεί την έσχατολογική έορτή του Έξιλασμού⁵⁵. Στο Έβρ. 7 παραλληλίζεται μάλιστα με τον Ί. Χριστό, αφού επί τη βάση του Ψ. 109 (110) αυτός είναι άγέννητος και αιώνιος (πρβλ. Διαθ. Λευί 18· Φίλων Βίος Μωυσή 1.158). Γι' αυτό ίσως και ο συγγραφέας της Προς Έβραίους στα δύο πρώτα εισαγωγικά κεφ. διαφοροποιεί τον Ίησού ως τον Υίο του Θεού από τους αγγέλους (γεγονός που τεκμηριώνει με ύποδειγματική χρήση βιβλικών και μάλιστα ψαλμικών χωρίων⁵⁶) προκειμένου να μην υπάρξει κατόπιν καμία σύγχυση.

Η άνωτέρω μυστική διδασκαλία που αντιμετωπίζεται στην Κολ. ιδίως μετά την Καταστροφή του Ναού και τα άλλα δεινά που υπέστη το Ιουδαϊκό έθνος έπαψαν να κινούνται στο «περιθώριο» του Ίουδαϊσμού, καθώς πρόσφερε διέξοδο όχι μόνον στους Έβραίους αλλά και στους Έλληνες σε περιόδους άβε-

Άγγέλων Γαβριήλ και Μιχαήλ στο "Όραμα Γαβριήλ, Άρχαίος Ίουδαϊσμός: Μελέτες Α", Άθήνα: Έννοια 2011, 63-79, όπου και οι τελευταίες εξελίξεις μαζί με την πλέον πρόσφατη βιβλιογραφία επί του θέματος. Το όλο σκηνικό παραπέμπει και στο Άποκ. 11 όπου σε συνδυασμό με τη μέτρηση του Ίερού (που παραδίδεται εκτός του Ναού στα έθνη), περιγράφεται η άνάληψη δύο μαρτύρων που δρούν όπως οι Μωυσής και Ήλίας στον Ουρανό, αφού θανατώνονται από το Θηρίο, έξευτελίζονται αφού τα πτώματά τους μένουν άταφα επί 3 1/2 ήμερες. Στον Ουρανό ο Ίωάννης ήδη έχει αντίκρισει 24 πρεσβυτέρους καθήμενους σε θρόνους αλλά και τις ψυχές των μαρτύρων κάτω από το έπουράνιο Θυσιαστήριο (κέφ. 4 και 6). Πρβλ. ότι σύμφωνα με το Δαν. 12,3 μετά τη μεγάλη θλίψη και την άνάσταση οι συνιέντες έκλάμψουσι ως ή λαμπρότης του στερεώματος και από των δικαίων των πολλών ως οι άστέρες εις τους αιώνας και έπι (Θ.). Γνωστή είναι ή ταύτιση άστέρων και αγγέλων ως στρατιάς/δυνάμεων (Σαβαώθ) του Ουρανού σε άρχεγονα κείμενα της Α.Γ.

54. Και ο Ίακώβ θεωρούνταν ως ένσαρκωθής άγγελος (πρβλ. άπόκρυφη Προσευχή Ίωσηφ στο Ώριγ. Υπόμν. Ίωάννη 2.30-31. 180-192).

55. ΓΚΟΥΤΣΙΟΥΔΗΣ Μ., Ίωβηλαίο Έτος, Μελχισεδέκ και ή Προς Έβραίους Έπιστολή. Συμβολή στη διαμόρφωση της χριστιανικής Σωτηριολογίας. Θεσσαλονίκη: Πουρναρά 2006, 247-265.

56. Πρόκειται για άνθολόγιο που αποτελείται κατά σειρά Ψ. 2,7 (σε συνδυασμό με το Β' Βασ. 7,14 και Δτ. 32,43)· 103,4· 44,7· 101,26-28. 109,1. 8,5-7 (Ο'). Πρόκειται για περικοπές, οι οποίες μέχρι σήμερα ακούγονται μαζί με την Έβρ. στις Ώρες των Χριστουγέννων προκειμένου το πλήρωμα της Έκκλησίας να κατανοήσει την ταυτότητα του Χριστού.

βαιότητας και κρίσης. Σὲ Συναγωγή τῶν Σάρδεων βρέθηκε ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: *Εὐχὴ Σαμοῆ ἱερέως κὲ σοφοδιδασκάλου*⁵⁷. Ἔστω κι ἂν εἶναι τοῦ 3^{ου} αἰ. ἢ ἀκόμη καὶ τοῦ 5^{ου} αἰ. μ.Χ. ἴσως ἀνάγεται σὲ μιὰ μεταρρύθμιση τοῦ ἱερατείου στὴν ὕστερη ἀρχαιότητα ποῦ συνοδεύεται καὶ μὲ τὴν ἀλλαγὴ διακόσμησης-ντεκόρ (ἀπεικονίσεις κοσμολογικῶν μωσαϊκῶν) στὶς Συναγωγές (πρβλ. τὸ ζωδιακὸ κύκλο στὴ Συναγωγή τῆς μακεδονικῆς πόλης Δούρα-Εὐρωπος στὸν Εὐφράτη 244 μ.Χ., ἐπίσης σταθμὸ γιὰ τὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο). Ἐκτὸς τοῦ κλασικοῦ νομοδιδασκάλου διδάσκεται ἡ Σοφία ἢ ὅποια μᾶλλον ἐμπεριεῖχε καὶ ἐνασχόληση μὲ τὴν ἀστρονομία/ἀστρολογία⁵⁸. Ὁ συγκεκριμένος μάλιστα σοφοδιδασκαλὸς διαθέτει τέτοια ἐπιρροή καὶ οἰκονομικὴ ἄνεση ὥστε νὰ γίνεῖ ὁ ἰδρυτὴς τῆς πρὸ γνωστῆς μέχρι Συναγωγῆς στὴ Μ. Ἀσία στὸ νοτιοανατολικὸ τμήμα τοῦ Γυμνασίου τῆς πόλης ποῦ ἴδρυσαν καὶ μὴ Ἰουδαῖοι. Δὲν ἀποκλείεται καὶ τὸ κίνημα ποῦ ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τοὺς Π. καὶ Τιμόθεο στὴν Κολ. νὰ διαφημιζόταν ὄντως ὡς φιλοΣοφία (ἄπαξ λεγόμενο στὴν Κ.Δ.)⁵⁹, ὡς εὐκαιρία νὰ ἀναρριχηθεῖ κάποιος στὸν Οὐρανὸ γιὰ νὰ ἀντικρίσει τὸν μεσίτη τῆς Δημιουργίας (ποῦ ὀνομαζόταν Σοφία, Λόγος, Υἱὸς Ἀνθρώπου) καὶ ν' ἀποκτήσει ἐξαιρετικὴ γνώση ὄχι μόνο τῶν ἀστρονομικῶν καὶ ἄλλων φαινομένων ἀλλὰ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου βάσει τοῦ ὁποῖου ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ τοῦ κοσμικοῦ λόγου ποῦ διατρέχει/διαπνέει ὁλόκληρο τὸ Σύμπαν κρατώντας τὰ πάντα σὲ ἄρμονία καὶ τάξη. Ἐπίσης ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ἐν λόγω κειμένων ἦταν καὶ ἡ ἀποκάλυψη μυστικῶν στὸν ἥρωα τοῦ δράματος. Γι' αὐτὸ ἴσως ὁ Π. χαρακτηρίζεῖ τὴ συγκεκριμένη φιλοΣοφία παραλογισμό, ἐνῶ χρησιμοποιεῖ ἓναν ἀρχικὰ σοφιολογικὸ Ὕμνον γιὰ νὰ ἐξάρει τὸ Χριστὸ καὶ τὸ Σταυρὸ Του (1,13-20).

Στὴ φιλοσοφία ποῦ ἀντιμετωπίζει ὁ Παῦλος δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι ὁ Χριστὸς ἐντασσόταν ὡς κορυφαῖο πνεῦμα στὴν ἀγγελικὴ ἱεραρχία. Μιὰ τέτοια πνευματολογικὴ Χριστολογία (ποῦ ταύτιζε τὸν Χριστὸ μὲ τὸ Πνεῦμα) ἀνα-

57. WISCHMEYER W., *Zwei Lehrer aus Kleinasien, Frühchristentum und Kultur*, Ferdinand R. Probstmeier (Hgg), Freiburg-Basel-Wien: Herder 2007, 95-109,

58. <http://www.tekmeria.org/index.php/tekmiria/search/advancedResults>.

59. Χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος ἀπὸ τὸν Φίλωνα γιὰ τὴν ἰουδαϊκὴ θρησκεία (*Προσβεία* 156: *Περὶ τῶν μετονομαζομένων* 223) καὶ ἀπὸ τὸν Ἰώσηπο γιὰ τοὺς Φαρισαίους, Σαδδουκαίους καὶ Ἑσσαίους (*Πόλ.* 2.119. *Ἀρχ.* 18.11). Πρβλ. καὶ τὸν τίτλο BARBEL J., *Christos Angelos*, Bonn 1941.

πτύχθηκε ἀργότερα⁶⁰. Ἀπὸ τὸ κείμενο ἐξάγεται ἡ διαβεβαίωση ὅτι σὲ Αὐτὸν κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος *σωματικῶς*⁶¹, ὅποτε ὁ ἀκροατὴς δὲν ἔχει ἀνάγκη μυστικὲς ἐμπειρίες ποὺ ἀποξενώνουν ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Κοινότητα ἀλλὰ καὶ τὴν Ἱστορία καὶ τὸν ὀδηγοῦν στὴ μόνωση καὶ τὴν ἔπαρση ὅτι εἶναι φορέας ἀνώτερης «πνευματικότητας» ἀπὸ αὐτὴν ποὺ διαθέτουν οἱ λοιποί⁶². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ συγγραφέας ὑμνητικὰ τονίζει ὅτι μόνον διὰ τοῦ Ἰησοῦ *εὐρίσκονται πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι* (2,3) *ὅτι ἐν Αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται* (1,16). Αὐτὸς διὰ τοῦ Σταυροῦ κάρφωσε τὸ χρεωστικὸ γραμμάτιο τῆς ἀνθρωπότητας (πρβλ. Ἔφ. 2,11) προβάλλοντας τὶς ἀρχές καὶ τὶς ἐξουσίες νὰ συνοδεύουν τὴ θριαμβευτικὴ του πομπή (2,14-15).

Συμπεράσματα

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι στὴ διαμόρφωση μιᾶς «αἵρεσης» ρόλο διαδραματίζουν ποικίλοι παράγοντες ποὺ συνδέονται μὲ τὸν χωρὸχρονο στὸν ὁποῖο ζεῖ μιὰ κοινότητα. Αὐτὸν συνήθως σὲ περιόδους κρίσε-

60. HORBURY W., *Jewish Messianism and the Cult of Christ*, London: SCM, 1998 119-127.

61. Σύμφωνα μὲ τὸν ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟ, *Κολοσσαεῖς* 475-6, τὸ ἐπίρρημα *σωματικῶς* μπορεῖ νὰ σημαίνει: α) ἀληθινά, β) τὴν ἀποκάλυψη τῆς θεότητος στὸν σαρκωθέντα Χριστὸ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν προϋπαρξὴ τοῦ Λόγου πρὸ τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ γ) στὴν Ἐκκλησία ποὺ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καταλήγει στὴν ἐξῆς ἀπόδοση: Στὸ Χριστὸ κατοικεῖ πραγματικὰ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι ζωντανὴ πραγματικότητα μέσα στὸ σῶμα του, στὴν Ἐκκλησία, τῆς ὁποῖα εἶναι κεφαλή.

62. Προκειμένου νὰ κατανοήσει κάποιος τὶς παραινήσεις τοῦ Π. στὸ 3, 1-4, 6 πρέπει νὰ λάβει ὑπόψιν του ὅτι ὁ ἑκτασιασμός καὶ ὁ ὀραματισμός ποὺ συνιστοῦν μιὰ ἰδιωτικὴ ὑπόθεση (ποὺ ἐλκύει ἰδιαίτερα τὸ γυναικεῖο φῶλο), ὀδηγοῦν σ' ἓνα ἀλαζονικὸ ἐλιτισμὸ (σὲ μιὰ ἐλίτ δηλ. ποὺ ὑπεραίρεται ἐναντὶ τῶν ἀπλῶν Χριστιανῶν) ἀλλὰ καὶ σὲ ἀλλοίωση τῆς *Οἰκονομίας*, διάσπαση δηλ. τοῦ Οἴκου, τοῦ πυρῆνα τῆς Κοινωνίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Π. προσπαθεῖ νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴ θέση τοῦ *pater familias* ὡς συζύγου, πατέρα καὶ κυρίου χρησιμοποιώντας *Κανόνες οἰκιακῆς Συμπεριφορᾶς* (*Haustafeln* 3, 18-4, 1) ποὺ συνδέονται μὲ κανόνες γιὰ τὴν “διαχείριση τοῦ οἴκου” φιλοσοφικῶν κειμένων ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ ἐξῆς. Εἶχαν ἴσως θέση στὴ Λατρεία καὶ στὶς παραινήσεις ποὺ ἀκούγονταν σὲ αὐτὴν. Φυσικὰ καὶ ἡ αὐθαιρεσία τοῦ *pater familias* δεσμεύεται μὲ τὴν ἐπανειλημμένη ἀναφορὰ στὸν ἀθθεντικὸ Κύριο. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ Π. στὶς προσπάθειες ὀρισμένων νὰ διασπάσουν τὸν Χριστιανισμὸ καὶ νὰ τὸν καταστήσουν εἴτε ὡς ἀπόκρυφὴ θρησκεία γιὰ λίγους μνημένους εἴτε ὡς θρησκεία γιὰ τὴν μάζα τῶν πιστῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη.

ως «ἐκμεταλλεύονται» κάποιες προσωπικότητες για να λανσάρουν μιὰ ἐθελοθρησκεία πού ἔχει καὶ κοινωνιολογικὲς προεκτάσεις ἀφοῦ διαιρεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα. Ἡ ἀντιμετώπισή της ἐπιτυγχάνεται ὅταν ὁ πραγματικὸς ποιμένας προβάλλει στήν «τοπικὴ γλῶσσα» τὸν Θεὸ ὡς τὸν Πατέρα ὁ ὁποῖος ἤδη δὲν ἔχει χαριτώσει μόνον ἀλλὰ καὶ ἰκανώσει⁶³ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί, ἀφοῦ ἤδη διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀνάστασης τοὺς ἀπελευθέρωσε (σὲ χρόνον ἀόριστον) ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ σκοτοῦ καὶ τοὺς μετέφερε εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ (1,12-13)⁶⁴. Διὰ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης ἤδη ὁ πιστὸς ἔχει τὴ δυνατότητα ν' ἀπολαύσει τὸ πλήρωμα τῆς γνώσεως καὶ τῆς δυνάμεως χωρὶς «ἐσωτεριστικά» ταξίδια στὸ Ὑπερπέραν. Αὐτὸ πού χρειάζεται για νὰ κατακτήσει τὴν εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἡ δραπέτευση ἀπὸ τὸν χῶρον καὶ τὸν χρόνον μέσῳ τῆς υἰοθέτησης τεχνικῶν ἀλλὰ ἡ μετὰ χαρᾶς εὐχαριστία/δοξολογία τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διακονία τοῦ «ἄλλου».

63. Σχολιάζει ὁ Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ: *Μέγα ἐφθέγγετο τοιαῦτᾶ ἐστὶ τὰ δεδομένα φησὶν ὡς μὴ δοῦναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς ποιῆσαι πρὸς τὸ λαβεῖν. κληρον δὲ καλεῖ, δεικνύς ὅτι ὡσπερ ὁ κληρὸς ἐπιτυχίας μᾶλλον ἐστίν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα οὐδεὶς γὰρ τοιαύτην ἐπιδεικνύται πολιτείαν, ὥστε βασιλείας ἀξιωθῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς ἐστὶ τὸ πᾶν* (PG. 62.312).

64. PG. 62.313: *Τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν δεικνύς ἡμῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν εἶτα καὶ τὸ εὐκόλον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. “Καὶ μετέστησε”, φησὶν, ὡσπερ ἂν εἶ τις στρατιωτῶν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταγάγοι· καὶ οὐκ εἶπεν “μεταγαγεν”, οὐδέ “μετέθηκεν”, τὸ μὲν γὰρ ὅλον τοῦ μεταθέντος ἦν, οὐ τοῦ μετελθόντος, ἀλλὰ “μετέστησεν”. ὥστε καὶ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ ἐστίν. “εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ”· οὐχ ἀπλῶς εἶπεν “βασιλείαν οὐρανῶν”, ἀλλὰ σεμνότερον εἰργάσατο τὸν λόγον, βασιλείαν Υἱοῦ (προβλ. Μκ. 1,1· 9,7· 12,6).*

